

Міністерство освіти та науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра політичних наук

«Феномен популізму в сучасній політиці»

Кваліфікаційна робота
зі спеціальності 052 «Політологія»
Освітнього рівня «Бакалавр»

студента
V курсу ОР «Бакалавр»
заочної форми навчання
Степаніщева Антона Сергійовича

Науковий керівник -
кандидат політичних наук, Доцент
Коршук Роман Миколайович

Допущено до захисту:

Завідувач кафедри _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-5
РОЗДІЛ I. ПОПУЛІЗМ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	6-28
РОЗДІЛ II. ПОПУЛІЗМ У ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ.....	29-41
РОЗДІЛ III. ПОРІВНЯННЯ ПРИКЛАДІВ ПОПУЛІЗМУ В УКРАЇНІ І КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД ЙОГО ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	42-53
ВИСНОВКИ.....	54-55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56-61

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Популізм. Це слово не сходить з вуст політичних аналітиків та дослідників, зі сторінок наукових та публіцистичних видань з 2016 року. Року, коли багато в чому зусиллями прихильників популізму громадяни Великобританії в більшості проголосували за вихід з Європейського союзу, а в оплоті демократичного світу – США на виборах президента переміг кандидат, якого багато хто вважає популістом. З тих пір теми популізму, його аналізу та аналізу загроз, які від нього потенційно виходять для політичних систем країн світу було приділено чимало досліджень. Їх загальний огляд та огляд бази фактів, які ці й не тільки дослідження підняли, дозволяє встановити, що нині політичні партії, які називають популістськими користуються значною підтримкою у як мінімум 14 з 27 країн Європейського Союзу, причому вони є або нещодавно були при владі 5 з них. А також в тому числі й у нашій Батьківщині, при чому за деякими оцінками популісти знаходяться й в нас при владі зараз. Також встановити, що підйом популярності популістських партій у більшості країн світу, де вони популярні, почався не з 2016, а як мінімум з 2007 року. Однак весь цей поверхневий огляд не дозволяє зробити одного. А саме встановити чітке визначення популізму, найбільш придатне для осмислення цього явища в теорії та його аналізу в політичній практиці усіх вказаних країн. Оскільки визначення популізму від різних авторів видозмінюються від політичного руху до особливостей політичної комунікації, і так само змінюються визначення методологічного апарату для встановлення та аналізу популізму у політичній практиці. І на цій основі здійснювати будь-які обґрунтовані та точні дослідження популізму ніяк неможливо. Саме тому актуально здійснити підбір найбільш придатних для дослідження популізму визначення та методологічного апарату зі сфери наявних у політичній науці

шляхом аналізу якомога більш широкого ряду самих прикладів популізму на практиці.

Мета відповідного дослідження – порівняльний аналіз прикладів популізму.

Об’єкт дослідження - популізм.

Предмет дослідження – приклади популізму у політичному житті країн ЄС та України.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати приклади популізму в політичному житті країн ЄС.
2. Проаналізувати приклади популізму в політичному житті України.
3. Здійснити порівняльний аналіз прикладів популізму у політичному житті країн ЄС та України.

Методи дослідження:

Системний: В межах дослідження цей метод є використаним з метою аналізу популізму як системного політичного явища, приклади якого мають певні спільні системні ознаки, які можливо встановити.

Структурно-функціональний: В межах дослідження цей метод є використаним з метою розгляду усіх компонентів структури явища популізму, їх функціонального впливу на існування популізму як цілісного політичного явища, а також відмінностей його прикладів у політичному житті.

Порівняльний: В межах дослідження цей метод є використаним з метою порівняння прикладів популізму у політичному житті країн ЄС та України, встановлення їх спільних та відмінних ознак, а також порівнянні переваг і недоліків позицій щодо визначення популізму та методологічного апарату для його аналізу.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота містить у своїй структурі вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи 61

сторінка, з яких 53 сторінки займає основний текст. Список використаних джерел містить назву на 6 сторінках.

РОЗДІЛ І. ПОПУЛІЗМ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Підбір максимально придатних для дослідження популізму визначення та методології зі сфери наявних у політичній науці в межах роботи розпочнеться з аналізу якомога більшої сукупності прикладів популізму з політичного життя країн Європейського союзу (ЄС). Адже політичне життя цих країн найбільш бурхливе та демократичне (наприклад, згідно результатів світового дослідження демократій Democasy Index на 2020 рік 9 з 20 найрозвинутіших демократій світу – країни ЄС). А значить у цих країнах є можливості вільного виявлення, розвитку та підтримки населенням будь-яких політичних явищ світу, в тому числі й популізму. Саме тому, якщо в якому політичному житті й можливо проаналізувати найбільш широкий ряд прикладів популізму з істотною підтримкою інших представників цього життя, то в політичному житті країн Європейського союзу. Нині за більшістю фактів та оцінок діячі та рухи, що визначаються популістськими, мають істотну підтримку у 14 з 27 країнах ЄС, а саме у наступних. В Угорщині та Польщі партії «Фідес» та «Право і справедливість» відповідно та їх представники утримують повноту влади, тобто і виконавчу, і законодавчу гілку з 2010 та 2015 років. У Чехії з 2017 діє уряд, сформований коаліцією за провідної ролі партії «Акція незадоволених громадян», лідер якої Андрій Бабіш є прем'єр-міністром цього уряду. В Італії партія «Рух п'яти зірок» була в складі трьох останніх урядів з 2018 року до сьогодні, а партія «Ліга Півночі» - в складі двох з цих урядів у 2018-2019 та 2021 роках. В Іспанії з 2020 року в складі уряду є партія «Подemos». У Греції партія «СИРІЗА» була при владі через сформований нею уряд з 2015 по 2019 роки, на останніх виборах до парламенту країни отримала 31,53%. В Австрії «Австрійська партія свободи» брала участь на правах молодшого партнера у формуванні та функціонуванні уряду у 2017-2019 роках. Окрім того у 2016 представник вказаної партії в Австрії Норберт Гофер ледве не виграв вибори

Президента, набравши 49,65 % проти 50,35 % у опонента за проведення другого туру виборів і 46,2 % проти 53,8 % за результатами повторного проведення цього туру виборів через оскарження встановлення результатів такого перший раз. В Словенії у 2018-2020 роках уряд очолював лідер популістської партії «Список Мар'яна Шареця» власне Мар'ян Шарець. До цього у 2017 на виборах Президента Шарець М. отримав 2 місце у другому турі виборів з результатом 47,06%. Партія «Список Мар'яна Шареця» грала вагомую роль у формуванні зазначеного уряду, на крайніх виборах до словенського парламенту отримала 12,6% підтримки виборців. У Данії 2015-2019 уряд існував за підтримки «Данської народної партії», яка мала таку можливість через отримання 21,1% на виборах до парламенту в 2015 році, нині за результатами виборів 2019 року – 8,7%. У Франції у 2017 році представник партії «Національний фронт» (нині перейменована на «Національне об'єднання») Марін Ле Пен отримала друге місце у другому турі виборів Президента країни 33,90% (в першому її результат був 21,3%). Сама партія «Національне об'єднання» нині має 8 місць у нижній палаті парламенту Франції та 2 у нижній. І на наступних подібних виборах має всі шанси отримати перше: кількість французів, готових проголосувати за неї у першому турі за більшістю останніх опитувань однакова або навіть більша з такою кількістю за чинного Президента Еммануеля Макрона [33]. У Парламенті Швеції третє місце з результатом 17,5 виборців у наслідку виборів 2017 року посідає партія «Шведські демократи». У парламенті Фінляндії за результатами виборів 2019 року – партія «Істинні фіни» з підтримкою виборців 17,48%. У нижніх палатах парламентів Німеччини та Нідерландів третє місце посідають «Альтернатива для Німеччини» та «Партія свободи» з результатами 12,6% та 10,8% відповідно. В політичному житті інших країн усіх інших країн ЄС популізм теж присутній, але користується меншою популярністю. Розглянемо є почергово основні позиції та риси функціонування вказаних популістських партій у країнах, де вони мають найбільшу силу. Та відповідно є

наяскравішими прикладами популізму у політичному житті країн ЄС. А саме в Угорщині, Польщі, Чехії, Італії, Іспанії, Греції, Австрії, Словенії та Данії, тобто там де вони прямо чи опосередковано є чи були при владі.

Найвпливовішою з партій, які називають популістськими в Угорщині, є «Фідес», а її лідером - Віктор Орбан. Вона є впливовою настільки, що встановила в Угорщині правління популістів в цілому. Партія була заснована як «Альянс молодих демократів» - об'єднання ліберальної антикомуністичної молоді. Уперше до парламенту – Національної Асамблеї Угорщини увійшла після виборів 1990 року з 8,95% підтримки. У 1992-1993 посаду лідера партії здобув її віце-президент Орбан В., в результаті чого відбулась її переорієнтація на правоцентристські консервативні позиції. Хоча це дало короткострокове послаблення партії (на виборах 1994 вона набрала 7,02% голосів), однак, довгостроково такі позиції отримали масштабну підтримку угорців. За результатами виборів 1998 року «Фідес» здобула 28,2% голосів та перший результат за отриманими мандатами. На основі такого успіху «Фідес» сформував коаліцію разом Незалежною партією дрібних господарників та Угорським демократичним форумом та уряд на чолі з самим Орбаном В. Однак, через суперечки між представниками «Фідесу» та союзників в межах цього уряду зростання підтримки «Фідес» до виборів 2002 року виявилось не таким вагомим, як зростання їх головних опонентів – Угорської соціалістичної партії (41,07% проти 42,05%), в результаті чого «Фідес» втратив позиції у владі. «Фідес» рушав на парламентські вибори і у 2006, але отримав подібний результат (42,03%) за неможливістю знову сформувати владу через більший у опонентів (43,21%). З цього часу почався його популістський розворот.

У 2009 році Орбан проголосив врахування помилок попереднього курсу «Фідес» у колишньому зверненні до угорців. Програма «Фідесу» та заяви його представників були істотно змінені, увібравши у себе ряд позицій, які зазвичай маркують як популістські та/або радикально праві. Серед таких можна

зазначити заклики підтримувати угорців як етнічну спільноту, в тому числі й за межами Угорщини, а не тільки як громадян Угорщини, обмежити діяльність іноземних організацій в Угорщині, що порушують волю угорської нації, підтримувати традиційні цінності, тощо. Такі гасла знайшли відгук у більшій кількості угорців, чиї орієнтації реалізувати власну могутню державу були ущемлені протягом більшої частини ХХ століття та не були реалізовані одразу після падіння радянської влади у країні. Результатом цього став триумф «Фідесу» на виборах у Європарламент від Угорщини – 56,36% голосів. Вже у 2010 ситуація повторилась, коли «Фідес» у коаліції з «Християнсько-демократичною народною партією» (ХДНП) отримав 52,73% голосів і 263 з 386 місць у Національній асамблеї. На 2 наступних виборах «Фідес» разом з ХДНП утримували більшість: 44.87% у 2014, 49.27% у 2018 роках.

З того часу і по сьогодні Орбан В. незмінно займав посаду прем'єр-міністра Угорщини. За цей період Орбан В. незмінно висловлював тези, які відповідають загальним позиціям щодо популізму. Зокрема у 2014 році в Університеті у Балванійосі прем'єр-міністр Угорщини поставив наступне питання, що за «держава здатна зробити націю успішною» і що за «угорська держава здатна зробити нашу громаду конкурентоспроможною у великій глобальній гонці на наступні десятиліття?» [36]. І відповів, що «угорське рішення – наближення ери суспільства, заснованого на праці», в «якому порядок врядування не-ліберальний за характером», а «нова держава, яку ми будуємо в Угорщині - це не-ліберальна держава, *іліберальна держава*» [36]. Серед основних дій «Фідес» при владі паралельно з такими гаслами можна зазначити:

- хоча в цілому Угорщина залишається демократією (посідаючи, наприклад, 55 місце в Індексі демократії за 2020 рік), однак, за правління Орбана В. спостерігається поступове спадіння її демократичності (Індекс демократії для Угорщини впав з 7,44 у 2009 році до 6,56 у 2020). Спостерігається через ряд

- дій, які визначають як недемократичні. Серед основних таких: «перетасування» виборчої системи - зменшення виборчих округів з 176 до 106 та переформатування їх меж, зменшення кількості депутатів у Національній асамблеї з 386 до 199, встановлення обмежень на діяльність головних ЗМІ, деякі утиски прав національних меншин, зокрема ромів;
- тиск на діяльність міжнародних політичних організацій в Угорщині, зокрема Фонду «Відкрите суспільство» та витіснення багатьох з них із країни;
 - проголошення традиційних цінностей державними, зокрема закріплення у Конституції, що «угорців об'єднує Бог та християнство», заборона абортів та одностатевих шлюбів;
 - обмеження міграції до країни, протидія рішення ЄС щодо прийняття Угорщиною мігрантів, ініціація у 2016 році загальнонаціонального референдуму щодо ставлення громадян до права ЄС встановлювати Угорщині квоти на прийняття мігрантів (провалився через недостатню явку, хоча з тих, хто голосував, 92,29% віддало голос проти);
 - зменшення зовнішнього державного боргу, встановлення необхідності працевлаштування для отримання соціальних пільг, деякі економічні успіхи (на 2019 рік до карантину Валовий внутрішній дохід (ВВП) Угорщини серед країн ЄС зріс менше лише за ВВП Польщі (4,7% проти 5%), безробіття було п'ятим найменшим у ЄС (3,7%);
 - агресивна зовнішня політика: зміна назви держави з «Угорська республіка» на «Угорщина» та надання громадянських прав усіх етнічним угорцям поза межами країни. Втручання у справи сусідніх країн, перш за все Румунії, України та Словаччини задля їх «захисту»;

Партією, яку визначають як найбільш впливову з популістським партій в Польщі є партія «Право і справедливість» («ПіС»). Партія була створена братами Ярославом та Лехом Качинськими у 2001 як партія з доволі

звичайними консервативними позиціями. В ті часи впливовими популістськими називали інші партії Польщі - в першу чергу партію лівих позицій «Самооборону» та правих - «Лігу польських родин». Під зазначеними позиціями ПіС вперше й увійшла до нижньої палати польського парламенту – Сейму у 2001 з результатом 9,5%. Однак до виборів 2005 року позиція стала змінюватись. У поляків існував запит на завершення виведення Польщі з радянського стану та доведення реформ з напрямку до кінця та критику тих, хто гальмував ці реформи з 1989 року. Представники ПіС почали звинувачувати представників ліберальних партій у змові з радянської номенклатурою заради забезпечення такого гальмування або просто у нерішучості дій до них на своє благо і проти блага простих поляків. Подібні звинувачення зазвичай маркують як популістські. Це виявлялось, наприклад у таких тезах Качинського Я. у 2006 році: «найвпливовіша частина «контр-еліти» прийняла пропозицію правлячої номенклатури. На початку це була пропозиція влитися в ряди номенклатури, потім, за часів «круглого столу», - пропозиція спільно правити, і нарешті, після «круглого столу» і виборів 1989 року - пропозиція поділитися владою за умови надання гарантій тим, хто з цієї владою розлучиться» [8, с. 12].

У 2005 подібні дії знайшли відгук у маси розчарованих попереднім курсом поляків і принесли «ПіС» результати. Вона посіла перше місце серед опонентів у Сеймі з результатом 27% підтримки і до 2007 формувала уряд або сама, або в коаліції з вже згаданими «Самообороною» та «Лігою польських родин». Президентом Польщі у 2005 році теж був обраний представник ПіС Качинський Л. Однак, уряди ПіС того часу спіткала криза через суперечки зі своїми союзниками по ним, корупційні скандали в лавах останніх («Самооборони») та кадрові проблеми. Це спричинило дострокові вибори 2007 року, на яких результат ПіС хоча, і зріс до 32,1% у Сеймі, але результат їх головних опонентів з «Громадянської платформи» зріс ще більше (з 24,1 до 41,5%). Поступилась ПіС цим своїм опонентам з результатами щодо виборів у нижню палату

парламенту 29,9% проти 39,2% і на виборах 2011 року. Програла вона і битву за посаду президента Польщі у 2010. Тоді Качинський Л. трагічно загинув у авіакатастрофі, а Качинський Я. не зміг здолати опонента Комаровського Б. від «Громадянської платформи» з результатами 47% проти 53% на користь останнього.

Однак, у 2015 році «ПіС» отримала значно більшу підтримку поляків на фоні деяких проблем правління «Громадянської платформи». І змогла надовго повернути собі владу. Це відбулося під проводом нових лідерів «ПіС», тоді як Качинський Я. поступово відходив на символічні позиції. Так на президентських виборах 2015 року перемогу здобув представник «ПіС2 Анжей Дуда 51,5%, а на виборах до Сейму того року «ПіС» отримала першість з результатом 37,58%. Подібне сталося і на виборах до верхньої палати польського парламенту – Сенату. На виборах 2019 і 2020 років «ПіС» закріпила успіхи. На парламентських виборах «ПіС» знову отримала більшість і у Сеймі, і у Сенаті з результатами 43,59% і 44,56% відповідно, а президентом у 2020 було переобрано Дуду А. за підтримки 51% виборців. Основним діями «ПіС» при владі нині можна назвати:

- посилення регулювання міграції у країну, жорсткі обмеження на міграцію з країн Африки та Близького Сходу до Польщі, але максимальне сприяння міграції з України;
- підтримка та розширення курсу на декомунізацію;
- надзвичайне посилення ролі Римо-католицької церкви у політичному житті, проголошення Ісуса Христа «королем Польщі»;
- заборона абортів;
- протистояння рухам підтримки ЛГБТ у Польщі;
- посилення контролю виконавчої влади на судовою та деякі інші недемократичні тенденції (хоча сама Польща залишається демократією, наприклад, за результатами світового дослідження щодо Індексу демократії

вона посідає 50 місце у категорії неповноцінних демократій, однак, сам показник цього Індексу дещо знизився з 7,09 до 6,85);

- активна підтримка та розширення атлантичного курсу Польщі та протистояння його зовнішнім противникам, зокрема РФ: посилення співпраці з НАТО, підтримка політики США щодо обмеження ролі РФ як експортера енергоносіїв через поширення американського сланцевого газу, постійна підтримка України у протидії агресії РФ та проведення ряду спільних військових навчань з Україною.

Позиція ПiС нині не є непохитною через групування більшості їх опонентів та критиків їх заходів централізовано навколо «Громадянської платформи», чого може бути достатньо, аби перемогти ПiС на наступних виборах. Однак, впливових опонентів, які маркують, як популістські у партії в Польщі поки не з'являється. «Самооборона» та «Ліга польський родин» нині не мають підтримки та активно не діють, а інші нові подібні політичні проекти, якщо з'являються, то не складають довгострокової конкуренції ПiС, як рух «Кузік15».

Найбільш впливовою з партій, які маркують як популістські в Чехії, на сьогодні є «Акція незадоволених громадян» («АНГ»). Створена у 2011 році, партія вже за першої участі на виборах до нижньої палати парламенту (Палати депутатів) Чехії у 2013 році отримала друге місце з підтримкою у 18,7% та взяла участь у формуванні уряду. А вже у 2014 на виборах до парламенту ЄС (Європарламенту) від Чехії партія взяла перше місце та 16,3% голосів. Вже у 2016 партія перемогла і на виборах до верхньої палати (Сенату) парламенту Чехії. А у 2017 взяла перше місце на виборах до Палати депутатів з підтримкою 29,6% виборців. На основі цього успіху партія сформувала уряд на чолі зі своїм лідером Бабішем А. у коаліцією з партією Президента Чехії Земана М. з 2013 року – Чеською соціал-демократичною партією. З того часу «АНГ» не втрачає підтримку широких кіл громадян Чехії. Зокрема на виборах до Європарламенту від Чехії вона знову здобула перше місце з результатом 21,2%. А за опитування

на вже близьких нових виборах до Палати депутатів Чехії «АНГ» має друге місце у підтримці громадян, поступаючись лише новому політичному утворенню – об'єднанню «Чеської піратської партії» та партії «Старост та незалежних». Наприклад, за опитуванням на 1-4 травня за «АНГ» готові проголосувати 21% респондентів, а за згадане об'єднання – 27,5% [51].

Основними позиціями «АНГ» та її лідера з моменту її створення до сьогодні є наступні. Так в ході передвиборчої кампанії 2013 року Бабіш А. проголосив громадянам Чехії, що зібрались на його мітингу у Пльзені: «Якщо хтось каже, що держава - це не фірма, то я кажу, що це фірма, і ви є акціонерами цієї фірми» [50]. Також в ході цієї кампанії Бабіш А. та його прихильники боролись за підтримку чехів суміжними з цим гаслами. А саме щодо корумпованості влади та перевірених політиків, яка істотно проявилась у політичному житті країни 2013 року. Та необхідністю обрати замість них людей, до цього не пов'язаних з політикою, але таких, що мали досвід в суспільному управлінні, як успішний бізнесмен Бабіш А. Зокрема у передмові до передвиборчої програми «АНГ» від 2017 року було зазначено: «Наш рух виник як протест проти корупції традиційних політичних партій, які грали в ліву і праву гру. ... Ми ... знаємо, що урядом насправді керує не прем'єр-міністр, а всілякі закулісні групи та лобісти. ... Але це нічого не змінює в нашій базовій програмі, яка абсолютно чужа традиційним політикам. Ми не будемо брехати, ми не будемо красти, ми будемо боротися з корупцією та неефективністю і будемо працювати на людей і нашу країну» [50]. Також важливо зазначити, що ще з 2013 політичні експерти характеризували «АНГ» так: «Ніякої конкретної ідеології у його руху немає - якщо не брати до уваги фраз на кшталт «Ми здатний народ, просто нами керують бездарності» або «Ми не такі, як політики, ми працюємо» [23]. Основними ж діями «АНГ» та Бабіша при владі потрібно вказати:

- посилення регулювання міграції у країну та обмежень на неї;

- м'який шлях протидії пандемії COVID-19. А саме встановлення малої кількості жорстких епідеміологічних обмежень (наприклад, відсутність зупинки дії громадського транспорту, лише встановлення його дезінфекції) за протидії епідемії засобами не недопущення її наявності, а недопущення негативних наслідків від цієї наявності (наприклад, значні видатки і дії для роботи медицини під час пандемії, результатом ефективності чого є низькі показники смертності від COVID-19 за високих захворюваності);
- збільшення видатків на роботу державних управлінців.

В Італії двома найвпливовішими рухами, що політичними дослідниками в основному визначаються як популістські, на сьогодні є «Ліга Півночі» та «Рух п'яти зірок». «Ліга Півночі» виникла ще у 1989 році. Однак до 2012 партія була більше регіоналістською за спрямуванням, пропагуючи спочатку відокремлення Північних регіонів Італії в окрему державу Паданія (від цього її перша назва – «Ліга Півночі за незалежність Паданії»), а потім федералізацію Італії. Партія пропагувала це, мотивуючи тим, що багатші північні регіони Італії утримують бідніші південні, тоді як центральна влада Італії не є зацікавленою у програмах розвитку для останніх, а лише у стягнення з перших на їх користь, з якого ця влада і сама отримує зиск. З початку свого створення «Ліга Півночі» брала участь у всіх парламентських виборах, починаючи з 1992 року і мала постійне представництво у нижній палаті (Палаті депутатів) не більше за підтримки 10,77% та періодичне у верхній палаті (Сенаті), теж не більше 10,7%. В цей час «Ліга Півночі» в основному входила на правах молодшого партнера до виборчих блоків та коаліцій італійських правих партій на чолі з колишнім прем'єр-міністром Італії Берлусконі С. Однак, у 2012 Боссі У., засновника та лідера «Ліги Півночі» було звинувачено у корупційних оборудках (засуджено у 2017 році), що стало приводом для усунення його з посади з партії.

Новим постійним лідером у 2013 році став Маттео Сальвіні. Останній, хоча і був старим членом «Ліги Півночі», став з 2014 переорієнтовувати її політичні

позиції на такі, що зазвичай називають популістськими. Хоча і тоді офіційна назва партії залишалась незмінною, під час політичної кампанії перед виборами 2018 року використовувались лише назви «Ліга – Сальвіні прем'єр», «Ми з Сальвіні» або просто «Ліга». Таке позиціонування було здійснено для орієнтації на виборців усюї Італію та підкреслення харизматичного лідерства популярного Сальвіні М. у партії. Сам лідер та його прихильники проводили свою політику під гаслами критики «еліти» Італії за політику сприяння мігрантам, в тому числі й незаконним, для отримання підтримки останніх та керівництва ЄС. Тоді, як звичайні італійці через фінансування мігрантів та кризові явища, спричинені влиттям їх величезної кількості в італійське суспільства, залишаються без безпеки та матеріальної допомоги. Згідно з такими позиціями Сальвіні М. також пообіцяв депортувати з країни 500 тисяч мігрантів протягом 5 років у разі свого приходу до влади. За результатами виборів 4 березня 2018 року «Ліга Півночі» здобула треті позиції і нижній (Палата депутатів), і у верхній палаті (Сенат) парламенту з результатами 17.37% та 17,61 відповідно.

Другою за часом створення, але першою на сьогодні за підтримкою політичною партією, яка асоціюється з популізмом в Італії, є «Рух П'яти Зірок». Партія заснована у 2009 році жорстко опозиційним політиком Беппе Грілло. Його політичні позиції характеризуються, наприклад, подібною заявою: «Ми хочемо все зруйнувати, а не відбудувати на тому самому завалі. Це як будь-яка робота. Ви повинні мати чистий аркуш. Тоді у вас є програма, новий спосіб мислення. Це спосіб мислення. Не реставрація. Партії вийшли. Громадяни увійшли замість партій» [34]. Основними політичними позиціями партії є прагнення запровадження прямої та електронної демократії (інструменти якої широко застосовуються і внутрішньопартійному управлінні – «ІТ-платформа Руссо»), відкритого кожного доступу до Інтернету, підтримки системи соціальних гарантій для італійців та протидії керівництву ЄС цьому в Італії. Популярність «Руху п'яти зірок» зростала набагато швидше, ніж у «Ліги

Півночі». Вже у 2012 її представники перемогли на місцевих виборах у ряді громад усією країною, у 2013 партія отримала 3 місце у виборчих перегонах за 25,55% підтримки до Палати депутатів та 23,79% до Сенату. На місцевих виборах 2016 року представники партії взяли владу у безлічі громад країни, в тому числі й у Римі. З 2015 року «Рух п'яти зірок» з новим молодим лідером Луїджи Ді Майо (Грілло Б. отримав символічне лідерство) став готуватися до вирішальної боротьби за здобуття влади у країні. За результатами виборів 2018 року успіх цієї боротьби став очевидним – «Рух п'яти зірок» отримав перше місце з 32,22% місць і у нижній, і у верхній палаті парламенту.

Після виборів 2018 року стало очевидним, що ключ до формування коаліції та уряду знаходиться у «Руху п'яти зірок». Керівництво останнього, на той час відмовилось формувати уряд з будь-якими партіями, які воно називало «партіями еліти». Тож в результаті тривалих перемовин «Рух п'яти зірок» досяг домовленостей щодо формування влади з «Лігою Півночі» без їх партнерів з коаліції, яких маркували, як «партії еліти», зокрема «Вперед, Італія». Так 1 червня 2018 року був сформований перший уряд на чолі з незалежним кандидатом Конте Дж. Уряд, який чимало разів назвали першим популістським урядом у Західній Європі. Основними діями даного уряду стали:

- видання «Декрету про гідність» - нормативно-правового акту, спрямованого на зміну регулювання працевлаштування зі встановленням більших пілг робітникам;
- пенсійна реформа – встановлення «Квоти 100» можливості в експериментальному режимі на 3 роки виходу на пенсію у 62 роки за попереднього добropорядного здійснення пенсійних виплат замість 67 років, як раніше;
- встановлення можливості отримання безумовного базового доходу;

- прийняття збірки законів про безпеку, а саме законів щодо протидії нелегальній міграції, посилення безпеки проведення масових суспільних та спортивних заходів;

5 вересня 2019 року перший уряд Конте Дж. перестав існувати через суперечки в його межах. В тому числі спричинені амбіціями Сальвіні М., який, проводячи протидію міграції як міністр внутрішніх справ, перетягнув на себе частину повноважень своїх колег, наприклад, міністра закордонних справ. В результаті Конте Дж. за підтримки «Руху п'яти зірок» був сформований другий уряд вже з партією, яка до того вважалася «партією еліти» – лівоцентристською «Демократичною партією», а «Ліга Півночі» перейшла до опозиції. Після цього «Рух п'яти зірок» через суперечки щодо проведення поточної політики та початкові провали щодо протидії поширення епідемії COVID-19 все більше і більше йшов на компроміси з тими, кого маркував як своїх опонентів одразу за входженням до влади Італії. Аж поки після краху і другого уряду Конте Дж. 13 лютого 2021 року, не підтримав створення коаліції на чолі з Драгі М. разом вже з низкою «партій еліти», в тому числі й «Уперед, Італія» (туди на правах молодшого партнера увійшла, однак, і «Ліга Півночі»).

Варто також додати, що за час такої активності в Італії проявились падіння рівня ефективності державного управління на демократичних засадах та останніх в цілому. Так з показника 7,98 Індекс демократії для Італії впав на 2020 рік до 7,74, причому у 2019 він був ще нижчий (7,52). Однак, в цілому Італія залишається безсумнівною демократією, хоч і недосконалою.

В Іспанії першим найбільш виразним представником популізму за рядом оцінок є партія «Подemos». (з ісп. – «Ми зможемо»). Вона була організована у 2014 році гуртком інтелектуалів на чолі з Пабло Іглесіасом та Інью Еррехоном. Окреслені ними позиції партії визначили її як вістря протистояння народу та «касти» (автор останнього терміну, між іншим, Грілло Б.). Тобто еліти, як описує її сам Іглесіас П. – «зłodіїв, які встановлюють політичні рамки, щоб

украсти демократію у народу» [40]. Сама партія, згідно тези Еррехона І. мала «уможливити рубіж, що постулюватиме існування людей не представлених панівними кастами, і який лежить поза правими і лівими моделями» [35]. Вже на виборах до Європарламенту 2014 року - на перших виборах, у яких «Подemos» брала участь, виборці продемонстрували свою підтримку таким гаслам в обсязі 7,98%. Євро парламентарем в тому числі став й Іглесіас П. Після проведення масштабної агітації на основі своїх перших успіхів та надсучасних електронних технологій агітації та поширення інформації, в тому числі за використанням профілю Іглесіаса П. як обличчя партії народу без зайвих елітарних ознак у зовнішньому вигляді «Подemos» взяв участь у виборах до нижньої палати парламенту Іспанії – Генеральних Кортесів. І взяв з першої спроби 20,7%, відстаючи лише на 1,3% від другої партії за результатами виборів

Успіх «Подемоса» та просідання у підтримці до цього домінуючих партій вставили палицю у колесо політичної системи Іспанії. Жодна з домінуючих партій не мала більшості, аби сформувати коаліцію та уряд самостійно, а домовленостей між собою та з дрібнішими партіями вони досягти не змогли. «Подemos» відмовився брати участь у подібному через принципове ставлення до старих домінуючих партій як партій еліти. Єдиним можливим виходом з даної ситуації тоді стало оголошення розпуску Генеральних Кортесів та призначення нових виборів на червень 2016 року. За рядом опитувань у «Подемоса» тоді були всі шанси отримати перше місце за результатами виборчих перегонів.

Однак, за ходом цих перегонів Іглесіас П. настояв на ряді політичних кроків, які дали «Подemos» вигоди тактично, але з великою ймовірністю зруйнували успіх стратегічно. Саме Іглесіас П. настояв на об'єднанні «Подемоса» з виборчим блоком «Об'єднані ліві», спираючись лише на результати попередніх виборів, згідно у яких у «Об'єднаних лівих» було 3,68%,

необхідних, аби здобути перемогу хоча б над іншою впливовою лівою партією – Іспанською соціалістичною робітничою (ІСРП). Для цього були сформовані спільна програма з перевагою лівих позицій, менш центристських, ніж у ІСРП, та спільна назва «Унітос Подемос». Однак, Іглесіас П. не продумав цей хід як політолог, яким він був, що об'єднання партії поза лівими і правими моделями з відверто лівою припинить зростання підтримки «Подемоса» за рахунок схильних до таких позицій виборців і відверне від неї ряд прихильників на минулих виборах за таким критерієм. Слабкість «Унітос Подемос» у такому напрямку одразу була використана її опонентами, які почали налаштовувати іспанців проти неї, як проти радикально лівих. У цьому ключі були використані й ряд виявлених тоді фактів, що вказували на ліву репутацію «Подемос». А саме, що один з впливових членів партії Монедеро Х. К. за плату надавав консультації лівій владі Венесуели. А сам Іглесіас П. певний час підтримував теж за оцінками популістську, але й однозначно ліву грецьку політичну силу «СІРІЗА», й навіть взяв участь в одному з її агітаційних турів у 2015 році. В результаті виборчої боротьби «Унітос Подемос» отримала 21,2% голосів, тільки на 0,5% вище за попередній результат.

За подальшим розвитком політичного життя в Іспанії й «Унітос Подемос», й Іглесіас П. продовжують залишатися впливовими гравцями в його межах. Однак, вони все менше асоціюються з популізмом і все більше з лівим центризмом паралельно з суттєвим зменшенням їх підтримки з таких позицій. Саме через це «Подемос» покинули і ряд його початково активних діячів, як Еррехон І. Так на виборах до Генеральних Кортесів у квітні 2019 «Унітос Подемос» отримала лише 14,3%. А на позачергових подібних виборах, які були проведені через чергову кризу навколо формування уряду ще менше – 12,9%. Окрім того за результатами цих виборів уряд таки було сформовано ІСРП вже за участі «Унітос Подемос» (Іглесіас П. за цим отримав посади другого заступника прем'єр-міністра та міністра з соціальних прав та порядку денного

до 2030 року). Відповідне ще більше сприятиме асоціації «Унітос Подемос» з владними лівоцентристськими силами. Тим часом як у політичному житті Іспанії підтримка партій, які називаються популістськими, у виборців зберігається. Це фіксується зростанням підтримки тепер партії «Вокс», яку позначають правою популістською. Партія, що набрала 10,3% на згаданих виборах квітня 2019 та 15,15% – виборах листопада 2019 (створена у 2013 році, брала участь у виборах 2015 та 2016 років, але набирала менше 1%).

Іншою країною, політичне життя якої варто проаналізувати на вияви популізму та їх масштабну підтримку до приходу до влади, є Греція. Найбільш популярним популістським рухом в Греції є «СІРІЗА». Остання була створена у 2004 році як об'єднання невеликих партій незалежних від крупних політичних гравців прихильників нових лівих, неокомуністичних та зелених орієнтацій. Уперше до грецького парламенту – Буле елінів «СІРІЗА» увійшла за результатом виборів 2004 року з 3,3% підтримки і з того часу нарощувала позиції. Але справжній злет «СІРІЗА» почався з виборів у травні 2012 року (тоді ж «СІРІЗА» перетворилась на монолітну партію), коли партія здобула 2 місце у парламенті зі 16,8%, при тому, що її найближчі за показниками суперники – правоцентристська партія «Нова демократія» та лівоцентристська партія «ПАСОК» отримали 18,9% і 13,2% голосів. В результаті жорстких наслідків економічної кризи у Греції останні домінуючі у владі партії втратили левову частину своєї підтримки. Підтримка цих партій серед населення була розпорошена серед 7 дрібніших партій, в тому числі й «СІРІЗА». Оскільки в таких умовах створити працездатний уряд не було можливим, були оголошені перевибори на червень 2012 року. В них значне зростання підтримки отримали «Нова демократія» (29,7%) і «СІРІЗА» (26,9%), що стала головним опонентом уряду, переорієнтувавши на себе більшість колишніх прихильників «ПАСОК». Представники «СІРІЗА» отримали цю підтримку, проголошуючи відмову від співпраці з так званою «Трійкою» (Єврокомісія, ЄЦБ, Міжнародний валютний

фонд), що просували домінуючі партії. Та свій варіант виходу з кризи на користь лише «грецького народу», заснований на лівих економічних позиціях, як альтернативу. Оскільки й дії «Нової демократії» в економічній сфері при владі не призвели до вирішення кризи, на наступних виборах у лютому 2015 року «СІРІЗА» отримала більшість (36,34%) та шлях реалізувати свою альтернативу.

Партія сформувала уряд з іншою скептичною до співпраці з ЄС, хоча і правою партією «Незалежні греки», а прем'єр-міністром в уряді на цій основі став лідер «СІРІЗА» Алексіс Ципрас, який проголосив, що «Трійка залишилась у минулому» [5]. Ципрас А. почав перемовини з «Трійкою» на жорстких позиціях, які скоро зайшли до глухого куту. У липні для виходу з глухого куту Ципрас А. оголосив про проведення національного референдуму, перед яким представники «СІРІЗА» самі налаштували греків проголосувати за таку можливість, що 62% з виборців і зробили. Однак, як влучно описує ситуацію політичний дослідник Джудіс Дж. «Ципрас приголомшив грецький виборців і багатьох членів власної партії – він повернувся до переговорів і погодився на ще більш обтяжливі умови, ніж ті, яких «Трійка» вимагала раніше. Більше скорочення витрат, більше підвищення податків, вихолощення грецької системи пенсій за віком, нові податки на малий і середній бізнес і продаж решти середніх активів» [5, с. 125]. Таке рішення Ципраса А. викликало суперечки в його уряді та розкол у самій «СІРІЗА», з якої вийшла група «Народна єдність». Для подолання цих суперечок Ципрас А. ініціював нові вибори до парламенту у вересні 2015 року. На цих виборах «СІРІЗА» все одно втримала першість з невеликою втратою (до 35,46%) та можливість формувати уряд, а «Народна єдність» не пройшла до парламенту. Наступні вибори 2019 року показали деяке зниження підтримки «СІРІЗА» (до 31,53%) і втрату нею статусу владної партії на користь «Нової демократії». Однак і закріплення підтримки «СІРІЗА» у певної широкої групи виборців.

Найвпливовіша нині з партій Австрії, популізм яких підкреслюють, «Австрійська партія свободи» має тривалу історію. Вона була створена у 1956 році колишнім офіцером СС Райнталлером А. Не дивлячись на це, перші 30 років свого існування партія робила речі, цілком протилежні тим, що загалом асоціюються як популістські. Вона займала центристські помірковані політичні позиції, була молодшим партнером з формування урядів найстарішими австрійськими центристськими партіями – «Австрійською народною партією» та «Соціал-демократичною партією Австрії» («СДПА») та входила до Ліберального інтернаціоналу партій. Однак, такий курс не привів партію до процвітання та закінчився найгіршим за усю історію партії рівнем її підтримки серед виборців у першій половині 1980-тих. З 1983 році в партії посилювались позиції Гайдера Й. і в решті решт він прийшов до влади в партії у 1985 році. Саме Гайдер Й. переорієнтував партію на позиції, які маркують як популістські чи ультраправі. А також вивів партію з Ліберального інтернаціоналу. Після цього підтримка партії від виборців почала зростати, і вже у 2000 вона отримала другий результат на виборах до нижньої палати парламенту Австрії (Національних зборів) та можливість сформувати уряд з Австрійською народною партією за власної провідної ролі. Причому цей уряд був настільки незвичний у тодішній політичній ситуації, що інші країни ЄС навіть наклали на Австрію санкції через нього, а головою уряду став представник «Австрійської народної партії». До 2005 цей тиск зіграв свою роль, і уряд розпався, а Гайдер Й. з однодумцями пішов з партії.

Новим лідером партії став Ханс-Крістіан Штрахе. «Австрійська партія свободи» частково втратила в підтримці громадян Австрії, однак виборола її все ж достатньо, аби залишитись впливовим політичним гравцем. У 2006 році за партію на виборах до Національних зборів проголосувало 11% виборців. У 2013 році цей показник був вже 20,5%, а у 2017 – 26 %. Це за ситуації 31,5% у Австрійської народної партії та 26,5% у «СДПА» дало можливість

«Австрійській партії свободи» стати партнером «Австрійської народної партії» у формуванні уряду. Разом зі згаданим на початком розділу успіхом на виборах Президента у 2016 році успіхом це стало показником відновлення позицій підтримки «Австрійської партії свободи» серед громадян Австрії. Правда, це трохи підірвав сам Штрахе Х.-К. та деякі його соратники. У 2019 став публічним відеозапис, де Штрахе Х.-К., Гуденус Й. та племінниця російського олігарха Макарова І. обговорюють фінансування «Австрійської партії свободи» з Росії, різні практики корупції та маніпуляції зі ЗМІ з боку партії та її прагнення підірвати свободу слова в Австрії. А оскільки Штрахе Х.-К. та Гуденус Й. ще були представниками уряду від «Австрійської партії свободи» це підірвало його і призвело до довгострокових виборів до Національних зборів. Завдяки вмілим діям нового керівництва «Австрійської партії свободи» на чолі з Гофером Н. вдалось переконати виборців у винуватості лише виключених з партії Штрахе Х.-К. з поплічниками, а не партії в цілому. Однак, далеко не усіх, що виразилось у результаті партії 16,2% на виборах та втраті можливості формувати уряд.

Серед позицій Австрійської партії свободи, які маркують як популістські, можна навести наступні, наприклад, з її партійної програми: «Ми прагнемо побудувати пряму демократію ... та закони про ЗМІ, що запобігають монополії та маніпуляціям з громадською думкою. ... Сім'я, як партнерство між чоловіком і жінкою із спільними дітьми, є природним ядром, яке утримує функціонуюче суспільство разом і яке, маючи солідарність поколінь, підтримує нашу стабільність. ... Ми рішуче відмовляємось від преференційного ставлення до гендеру для подолання фактичної або уявної дискримінації. ... Ми віддані зовнішній політиці, яка зосереджена на забезпеченні суверенітету Австрії та на захисті свободи її громадян. Будь-яка зовнішня діяльність в австрійській політиці повинна враховувати ці загальні австрійські інтереси» [48]. Тим часом, як серед дій «Австрійської партії Свободи» при владі потрібно зазначити

наступні. А саме дії, які вони просували та підтримували в складі уряду Курца С. у 2017-2019, оскільки в складі урядів Шюсселя В. у 2000-2005 через постійні зовнішній тиск та внутрішні суперечки в них, систематичного просування якихось дій від них не проявилось. Тож такими діями у 2017-2019 роках були:

- підтримка програм допомоги багатодітним сім'ям;
- підтримка розширення соціальних програми, зокрема введення безумовного базового доходу;
- підтримка стимулювання більшого вивчення німецької мови в школах;
- підтримка посилення обмежень міграції;
- підтримка скасування різних особливих пільг для емігрантів-мусульман у країні, наданих попередніми урядами, а також посилення заходів перевірки цих осіб на законслухняність.

«Список Мар'яна Шарця» - партія, яку визначають як найбільш впливову популістську партію у Словенії. Заснована у 2014 році журналістом та коміком Шарцем М. До 2017 року діяла лише на місцевих виборах, зокрема від неї висунувся на посаду мера міста Камник та переміг сам Шарець М. Після успіху партії на виборах до парламенту (Національної Асамблеї Словенії) у 2018, вона стала головною складовою коаліції формування уряду на чолі зі своїм лідером. У 2020 через суперечки з партнерами в межах уряду з приводу його функціонування Шарець М. пішов з посади. І нині «Список Мар'яна Шарця» перебуває в опозиції до нового уряду, сформованого цим складом Національної Асамблеї Словенії. Партія зберігає та нарощує підтримку, про що свідчить її результат на виборах до Європарламенту у 2019 році – 15,6%, третій в країні.

Серед позицій партії на словах, які підкреслюють її популізм за рядом оцінок, виділяють, наприклад, відповідні з її програми: «Ми виступаємо за зміну виборчої системи шляхом скасування виборчих округів та запровадження абсолютного преференційного голосування, яке забезпечить виборцям більший вплив на відбір кандидатів. ... Ми виступаємо за скасування Національної ради.

... Модернізація прозорості державних закупівель та сплати внесків за допомогою інформаційних технологій. ... Державне управління обслуговує потреби людей, а не навпаки. Поширення електронного уряду з метою простих та зрозумілих адміністративних процедур. Забезпечити прозору діяльність, відповідальне управління державними коштами та здійснення заходів щодо обмеження корупційних ризиків. Збільшення повноважень та особистої відповідальності начальників та посадових осіб. Переконайтесь, що компетентні органи приймають рішення, не уникайте прийняття рішень та підзвітності. ... Прагнемо такої зовнішньої політики, яка буде шукати рішення в динамічному міжнародному середовищі відповідно до цінностей та інтересів Словенії, що стосується і подальшого формування ЄС» [44]. Тоді як діями «Списку Мар'яна Шарця», що демонструють кроки до реалізації цих гасел на практиці, є наступні складові політики уряду з лідером партії як прем'єр-міністром:

- збільшення мінімальної заробітної плати;
- збільшення інших соціальних виплат.

Нарешті для завершення картини аналізу найбільш яскравих прикладів популізму в політичному житті країн ЄС, необхідно проаналізувати такий приклад з Данії. Найвпливовішим політичним популістським рухом Данії часто іменують «Датську народну партію». Партія була заснована у 1995 році як праворадикальна партія, що підтримувала протистояння міграції та зменшення податків з позицій лібертаріанства. Вона з того часу брала участь в усіх виборах до парламенту Данії - Фолькетінгу, то нарощуючи, то втрачаючи підтримку, і отримавши максимально 13,9% у 2007 році. А також перебуваючи у 2000-них на правах молодшого партнера у коаліції з партією центристською «Венстре», що спирається на суміш ліберальних та консервативних орієнтацій.

Однак, коли наслідки економічної кризи спричинили стискання системи соціальних виплат і в Данії, «Датська народна партія» зорієнтувалась на тенденцію обурення населення проти цього. Представники партії стали масово

поширювати тези, що фінансування соціальних виплат для данців можна відновити, якщо скоротити величезні витрати на мігрантів. Але для цього увесь датський народ має об'єднатися у підтримці «Датської народної партії» проти «партій еліт», яким вигідно фінансувати мігрантів на шкоду корінним данцям. Як підкреслює Джудіс Дж., перед парламентськими виборами 2015 року «Датська народна партія» послідовно підтримувала ідею, що витрати мають спрямовуватися лише на громадян Данії. Лідери партії підкреслювали, що у цьому питанні вони ближче до соціал-демократів» [5, с. 141] Оскільки система соціальних виплат у Данії була надзвичайно масштабною та вкоріненою, її урізання спричинило надзвичайне обурення серед данців. І орієнтація на це обурення дала партії другий результат на виборах року з 21,5% місць у Фолькетингу. Оскільки «Соціал-демократична партія Данії» була непохитною у зміні своєї політики щодо поміркованої підтримки міграції, «Датська народна партія» підтримала формування коаліції та уряду під проводом «Венстре». Однак, сама не увійшла до даної коаліції через неможливість встановлення компромісу з цією партією щодо ґрунтовної підтримки фінансування «держави загального добробуту». Результатом став особливий вплив «Датської народної партії» на владу, коли її представники підтримували ряд рішень правлячої коаліції, при цьому не входячи до неї, в обмін на рішення щодо реалізації своєї політики. Такими стали скорочення соціальної підтримки мігрантів-біженців до Данії та скасування деяких кроків щодо зміни культурного середовища Данії для комфорту мігрантів, зокрема повернення свинини до шкільних їдальнь. Тим не менш, така форма впливу популістів на владу не було сприйнята данцями позитивно, тоді як ще частину здобутків у прихильників антиміграційних заходів забрала собі «Венстре». В результаті на виборах до Фолькетингу у 2019 році «Датська народна партія» отримала найгірший результат за всі спроби своєї участі у подібних виборах, окремі найпершої у 1998 році, - 8,7%. Тоді як

підтримка «Венстре» зросла на 4%, а також з'явилась інша, ще більш радикальна правопопулістська партія «Нові праві».

Висновки до розділу. Тож, популізм нині має істотні поширення та підтримку населення у 14 з 27 країнах Європейського Союзу. В результаті аналізу 7 найбільш впливових їх прикладів, а саме таких як «Фідес» в Угорщині, «Право і справедливість» в Польщі, «Акція незадоволених громадян» Чехії, «Ліга Півночі» та «Рух п'яти зірок» в Італії, «Подемос» в Іспанії, «СИРІЗА» в Греції, «Австрійська партія свободи» в Австрії, «Список Мар'яна Шарця» в Словенії та «Данська народна партія» Данії, тобто тих, що прямо чи опосередковано є чи були при владі, були встановлено наступне. А саме наступні об'єктивні спільні ознаки цих партій, незалежні від дослідницьких оцінок.

- Майже всі вони виникли з 1990-тих років до 2014 в часи розгортання різних кризових трендів у країнах, що на той час вже увійшли чи тільки увійдуть до ЄС у майбутньому. А саме не завершення трансформації суспільно-політичного устрою країн від радянського до сучасного з національною державою та ринковою економікою, глобальної економічної кризи чи кризи з мігрантами у ЄС. Лише 2 партії «Австрійська партія свободи» та «Ліга Півночі» були створені раніше (перша у 1956 році, друга у 1989 році), однак вони не діяли як популістські до розгортання цих криз (перша до 1985 року, друга до 2012 році);
- Найбільшу підтримку у населення своїх країн вони отримали у час найбільшого загострення вказаних криз окремо або всіх поєднано разом з 2010 року до сьогодні. Хоча у деяких з них сплески підтримки через попередні прояви цих криз чи побічні фактори відбувались і раніше. Як у «Австрійської партії свободи» у 2000-2005 роках та «Право і справедливість» у 2005-2007 роках;
- Всі вони розвиваються та існують в межах політичного режиму демократії.

II. ПОПУЛІЗМ В ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ

За ходом дослідження у даному розділі буде здійснений аналіз як можна ширшої кількості прикладів популізму з безпосередньо наближеного до автора дослідження політичного життя України. Аналіз для створення подальшої основи вибору на його базі найкращих окреслення популізму та засобів його дослідження. Тож, в Україні хоча деякі політичні дослідники фіксували приклади популізму ще з початку незалежності, політичні явища, що набули широкого визнання в такій якості з'явилися лише у другій половині 2000-них.

Першою з політиків, яких в Україні масштабно маркують популістами, є Юлія Володимирівна Тимошенко. Її власна політична сила Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» була створена у 2001 році. За її провідної ролі був тоді ж створений «Блок Юлії Тимошенко» (БЮТ). БЮТ увійшов до Верховної ради у наслідку виборів 2002 року з результатом 7,26% підтримки виборців. Але не дивлячись на початок своєї політичної кар'єри, в цілому Тимошенко Ю. В. не прибігала до популізму за більшістю оцінок до кінця 2000-них. Наприклад, в межах передвиборної програми БЮТ на виборах до Верховної ради 2006 істотно популістських положень не було, зате містилися навіть положення, які називають антипопулістськими. Зокрема, там проголошувалось, що «маніпуляція інформацією унеможливило побудову справедливості. Ми створимо для журналістів всі умови незалежності від влади та політизованого капіталу. Засади редакційної політики, які роблять журналістів незалежними, мусять набути статусу Закону. Ми створимо якісне суспільне телебачення та радіомовлення» [22]. Однак, чим більше Тимошенко Ю. В. знаходилася при владі, тим більше впливало фактів щодо її можливих протизаконних та корупційних дій її та оточення [30]. А також кулуарних суперечок з іншими членами владної команди, що розвалили перший уряд за прем'єрства Тимошенко Ю. В. у 2005, спричинили кризу з утворення коаліції у 2006 та ледь не розвалили другий уряд Тимошенко Ю. В. у 2008 році. На фоні зростання

недовіри населення та шансу виграшу опонентів у 2010 році в діяльності Тимошенко Ю. В. та ВО «Батьківщина» посилюються тенденції, які окреслюють, як популістські.

Демонстрацією цього часто називають наступні тези передвиборчої програми Тимошенко Ю. В. на виборах у Президенти України у 2010 році. А саме такі: «То що ж нам досі заважає бути високодуховними, сильними, багатими і щасливими? Передусім – тотальне панування олігархії, яка глибоко корумпувала політиків, засоби масової інформації, значну частину силових структур і судів. Олігархія заробляє нечесні гроші на державних ресурсах. Це ракова пухлина сучасної України, несумісна з демократією. Ще однією причиною є зруйнованість вертикалі влади, повний хаос, некерованість країною. ... Конституцію В новій редакції слід приймати невідкладно. ... Кримінальну відповідальність за корупційну діяльність буде посилено до довічного ув'язнення. ... Я вірю – корупційний союз влади та олігархії буде знищено. Влада корумпована, бо вона безконтрольна. Стане невідворотною відповідальність влади за порушення Конституції та законів, за корупцію. ... Всеукраїнський та місцевий референдуми я перетворю на справжній, дієвий механізм народовладдя. ... Чиновників буде позбавлено права надавати зайві ліцензії, довідки, дозволи, здійснювати безпідставні перевірки. ... Сприятимемо розвиткові нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії. З 1 січня 2010 р. вже звільнено від податків підприємства, які виробляють енергію з відновлювальних джерел. ... В основу дружні відносин із Росією та іншими країнами СНД покладемо потенціал існуючої кооперації та взаємовигідного економічного співробітництва. ... Відносини з усіма країнами будуть будуватися прагматично на пріоритеті національних інтересів з суттєвим збільшення конкурентоспроможності України на світовій арені. ... Кардинально змінимо позицію України у світовому поділі праці. Ми станемо країною високих технологій та наукоємної продукції. Приєднання України до будь-яких

систем колективної безпеки вирішуватиметься лише на референдумі. ... Сьогодні я в опозиції до олігархії та всіх, хто її представляє. А, отже у справжній опозиції. Після виборів Президента я готова буду взяти на себе повну відповідальність за країну». Саме за прагнення привернути підтримку українського народу будь-якими тезами ряд представників ЗМІ зазначили, що протягом президентської кампанії 2010 Тимошенко Ю. В. була «готова була пообіцяти виборцям що завгодно, аби тільки її обрали Президентом» [12]. Як підкреслюють дослідники, масштаб прояву того, що зазвичай називають популізмом, у Тимошенко Ю. В. був настільки великим, що це стимулювало вдатись до нього вдалились й основних її противників, перш за все Януковича В. Ф. та Ющенка В. А. В цілому аналітики оцінили вибори Президента України 2010 як час безмежного популізму[7].

Вже у наступних політичних кампаніях, у яких брала участь Тимошенко Ю. В., виявлення популізму стало істотно меншим, хоча далеко не зникло зовсім. Так у передвиборчій програмі Тимошенко Ю. В. як кандидата у Президенти на виборах 2014 року проголошуються наступні тези, типово популістські за оцінками: «Вдвічі скоротити витрати на утримання влади. Перевірити відповідність витрат і вартості майна чиновників та членів їхніх сімей задекларованим доходам. Запровадити податок на розкіш не лише для фізичних, але й для юридичних осіб, на яких чиновники-корупціонери записують своє майно, уникаючи оподаткування. Здійснити ревізію та міжнародний аудит результатів державних закупівель і приватизації, здійснених попередньою владою» [13]. Однак, тим же часом у передвиборчій програмі «Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» на виборах до Верховної Ради 2014 [17] в загалі відсутні співвідносні з популізмом положення. На президентських виборах же 2019 року Тимошенко Ю. В. продукувала більше закликів, які називають популістськими. Зокрема, наступні, закріплені у її програмі: «Нова народна конституція. Кланово-олігархічну систему буде

ліквідовано. Недоторканість усіх високопосадовців – президента, суддів, депутатів – буде повністю ліквідовано. Буде зменшено кількість народних депутатів – з 450 до 350. Громадяни отримають беззаперечне право змінювати центральну та місцеву владу в будь-який момент через справжній референдум за народною ініціативою замість жертовних революцій. Всі контролюючі органи будуть призначатися незалежно від політиків, депутатів, виконавчих та судових органів влади. Мирових суддів та суддів місцевих судів буде обирати народ без політичної реклами. Громадянам буде надано право на законодавчу ініціативу у формі петицій. ... Негайно після президентських виборів буде прийнято закон про введення для аграріїв єдиного податку на гектар землі. ... У перший місяць роботи нового президента будуть зменшені ціни на газ у 2 рази, а це означає також зменшення тарифів на тепло і гарячу воду. Ми спрямуємо газ українського видобутку виключно на потреби населення» [15]. Тоді як у передвиборчій програмі «Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» 2019 можна знайти наступні позиції, які визначають як популістські: «Справедливі тарифи. Ціну на газ для населення буде знижено в 2 рази. Це дозволить вдвічі зменшити тарифи на тепло й гарячу воду, адже газ–це головна складова їх вартості» [1]. В українській політичній сфері асоціація Тимошенко Ю.В. з популізмом закріпилася міцно. Зокрема у 2017 році «мамою економічної слабкості, знищення української незалежності, корупції, популізму і неефективності» [3] Тимошенко Ю. В. назвав тодішній прем'єр-міністр Гройсман В. Б. Це підтримувалось і постійною присутністю Тимошенко Ю. В. у політикумі України: весь цей час вона була народним депутатом, пройшовши за списками «Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» 5,68% в 2014 і 8,18% в 2019.

Початкові успіхи в Україні політичної сили, яка діяла методами, що асоціювались з популізмом, призвели до наступного. А саме, що з'явилися політичні діячі та сили, які почали застосовувати такі вже не періодично, а

постійно, клали їх в основу своєї політичної діяльності. Такими стали перш за все Олег Валерійович Ляшко та «Радикальна партія Ляшка». Цікаво, що перші масштабні кроки Ляшко О. В. у політиці, як і перші масштабні вияви популізму в Україні пов'язані з Тимошенко Ю. В. Ляшко О. В. був депутатом від «Блоку Юлії Тимошенко» у 2006-2010 (виключений з фракції у 2010 через підтримку законопроекту від «Партії регіонів» Януковича В. Ф., хоча термін його депутатських повноважень був до 2012). На виборах до Верховної Ради 2012 політик вирішив спробувати свої політичні можливості у створенні власного проекту - «Радикальної партії Ляшка». Партію було створено у 2010 році під назвою «Українська Радикально-Демократична Партія», яку було змінено, коли її головою у 2011 став сам Ляшко О. В. Основною віхою у політичній боротьбі партії стали як раз дії, які називають типово популістськими. Зокрема у програмі партії на тих виборах були проголошені наступні тези: «Ми позбавимо депутатів космічних зарплат і несправедливих пільг. ... Ми скоротимо кількість депутатів Верховної Ради до 200. Заборонимо обиратись до парламенту пенсіонерам і більше, ніж на два скликання. Усі пенсіонери також будуть звільнені з державної служби, а на їх місця прийде молодь. ... Ми позносимо високі забори можновладців, забезпечивши вільний доступ до води і зелених зон усіх громадян. ... Ми збільшимо в 10 разів державне фінансування медичної галузі, а також реформуємо її. В кожному селі працюватиме фельдшерсько-акушерський пункт» [26]. Однак, перша спроба увійти до Верховної Ради залишилась лише невдалим випробовуванням сил, «Радикальна партія» набрала лише 1,08% (розуміючи це завчасно сам Ляшко О. В. балотувався за одномандатним округом та виграв).

Однак, після Революції Гідності 2014 року та значного кризового струсу політичної системи в українців з'явився істотний запит на її оновлення. І саме цей запит ряду з них змогли акумулювати для своєї підтримки Ляшко О. В. та представники «Радикальної партії». Це здійснювалось ними під гаслами, які

політичні аналітики ще більше асоціюють з популістськими. Вираженням їх стали зокрема наступні тези з передвиборчої програми Ляшка О. В. під виборів Президента у 2014 році: «Моє завдання на перший президентський термін – звільнення України від «паразитів»: окупантів, сепаратистів, казнокрадів і корупціонерів! Від усіх тих, хто працює на власну кишеню чи на окупаційний режим, замість того, щоб працювати на країну. Усі “паразити” будуть або працювати для людей, або сидіти у в'язниці! ... За корупцію та саботаж у сфері оборони буде встановлене покарання за законами воєнного часу. Перешкоджання руху і блокування військових і техніки прирівнюватиметься до державної зради. ... Внутрішні вороги не менш небезпечні за зовнішніх. Боротьбу зі шкідниками та “паразитами” у владі почну негайно. Попереджаю: в умовах військового часу діятиму жорстко! ... Будуть створені громадські трибунали присяжних з числа журналістів, експертів і громадських організацій, які повсюдно контролюватимуть владу. ... Оголошую бій олігархам, які разом з продажними чиновникам довели Український народ до злиднів. За мого президентства в Україні не буде олігархів! ... Викурю всіх “паразитів” з перевіряючих структур – забороню безпідставні перевірки, комісії та "відкати". ... Майдан дав справжню оцінку усім нинішнім політикам. Люди не хочуть бачити знову у владі ті самі зажрані пики. Вони хочуть реальних і радикальних змін у своєму житті. І я гарантую такі зміни! ... Я забороню продаж землі і ліквідую нелегальний земельний ринок, на якому збагачуються товстосуми та спекулянти» [10].

А також подібні позиції програми «Радикальної партії» на виборах до Верховної Ради у 2014 році: «Ми зробимо можливим повернення ядерного статусу Україні. Десепаратизація - це знешкодження внутрішніх ворогів. Будуть покарані: перевертні та саботажники із Верховної Ради, чиновники-сепаратисти на Сході, продажні менти і крадії-бізнесмени, які платять найманцям за вбивство українців. Олігархи, які напряду організували сепаратистів,

віддадуть державі своє майно. Нам потрібно відновлювати інфраструктуру зруйнованого Донбасу. І ці гроші стануть в нагоді для створення матеріальних і соціальних умов, за яких біженці самі повернуться додому. Корупцію - на вила! ... Українцям більше не потрібно буде давати хабарі. Радикальна партія знищить хабарництво. Почне працювати суспільний антикорупційний корпус - для реакції на скарги громадян. До складу цього корпусу увійдуть безкомпромісні ветерани воєнних дій на Сході. Інший дієвий інструмент - техніка провокування хабарів із негайним затриманням і покаранням хабарника. Їх майно - офіційне і неофіційне - буде націоналізовано. Усунемо олігархів від керівництва державними підприємствами, а значить - і від розкрадання прибутків цих підприємств» [23]. Успіх подібних гасел серед українців був істотний: Ляшко став третім кандидатом за підтримкою на виборах Президента 2014 року з результатом 8,32%. На виборах же до Верховної Ради Радикальна партія хоча і стала передостанньою за підтримкою серед партій, однак, набрала 7,44% голосів.

За 5 років перебування при владі Ляшко О. В. та його колеги з «Радикальної партії» вчинили чимало заяв та демонстрацій, які називають популістськими. Зокрема Ляшко О. В. їв у Верховній Раді землю та приводив до неї корову, так прагнучи продемонструвати палку підтримку українських фермерів від себе на противагу іншим політикам. І в межах наступного виборчого циклу – виборів Президента та Верховної Ради 2019 року Ляшко О. В. та його прихильники вдалися до ще ширшого масштабу дій, які маркують популістськими, аби закріпити здобуті за їх допомогою попередні політичні позиції. Так подібними цим діям є проголошення наступних тез, що з програми Ляшка О. В. як кандидата на президентських виборах у 2019 році [23], що «Радикальної партії» на виборах до Верховної Ради тоді ж [18] (програми є майже однаковими, слово у слово). А саме твердження, що ці програми написані «зі слів шахтаря з Павлограда, фермера з Харківщини, лікаря з

Чернігова та виховательки з Черкас» [40]. І що Ляшко О. В.: «проїхав десятки тисяч кілометрів і провів сотні зустрічей по всій Україні. Занурювався під землю в шахту, щоб дізнатися справжню ціну вугілля. Ходив босоніж по селу, щоб не втратити зв'язок з рідною землею. Пропах фермою, щоб не забути смак справжнього молока та ще більше цінувати працю доярок». А тому кандидат проголошує: «Сьогодні можу впевнено говорити: я знаю, чим живе кожен українець» [23]. І що з цієї логіки: «відірвані від народу політики обіцяють журавля в небі – а люди хочуть мати хоча б синицю в руці. Тому країну треба змінювати з простих речей. Для початку зроблю так, щоб у кожного українця був повний холодильник, в якому м'ясо водиться щодня, а не лише на свята. Щоб бабуся не обирала – поїсти їй, полікуватися чи заплатити за комуналку. Щоб батьки не відмовлялися від дітей, бо їх нічим годувати. Щоб наші кваліфіковані лікарі та вчителі не їхали в Польщу мити туалети чи збирати полуницю, а мали гідну зарплату в Україні. Щоб кожна дитина, незалежно від статків батьків, мала можливість отримати професію, яка буде її годувати. Щоб земля належала не олігархам, які сидять закордоном, а селянам, які все життя важко працюють на ній. Бардак, хаос, розруха – це все наслідки того, що в державі немає сильної вертикалі. Немає господаря. Немає порядку. Немає відповідальності. За те, що людям продають крейду замість таблеток, за те, що п'яні водії-мажори вбивають дітей на дорогах, за те, що люди труться горілкою, яку бодяжать у підвалі. ... Президент, прем'єр і парламент борються між собою за владу. Вони всі думають про власні рейтинги та кишени – а я думаю про людей. Тому я скорочу кількість депутатів до 250, міністерств – до 10, ліквідую посаду прем'єра і зроблю відповідальним за стан справ у державі одну людину – Президента. Щоб людям було, з кого спитати. А щоб унеможливити узурпацію влади – доб'юся ухвалення законів про імпічмент та Тимчасові слідчі комісії, які стануть запобіжником від нових януковичів.

Президент має бути жорстким, але справедливим, а якщо «зажреться» – народ повинен мати механізми усунення його з посади, не збираючи майдани. ...

Одні й ті самі персонажі міняються між собою вже майже 30 років, мов засмальцьована колода карт: то влада, то опозиція. А я хочу змінити ситуацію радикально, щоб ваші діти й онуки прийшли замість них. Приведу до влади молодих хлопців і дівчат з простих сімей – не мажорів – саме такі нині і є в моїй команді. Україна – дуже багата країна, де живуть бідні люди. Чому? Бо немає нормальної влади, якій болять те саме, що і звичайним людям. Влади, яка лікується в тих самих лікарнях, що і прості громадяни, яка навчає дітей в українських школах і вишах, а не закордоном. ... Влади, яка не відірвана від громадян, і може прожити на мінімалку, а не спускає на обід у ресторані суму, на яку примушує людей жити цілий місяць! ... Справедливість – це коли доярки та свинарки отримують пенсію більшу, ніж у прокурорів, бо перші все життя важко пахали, а другі сиділи в теплих кріслах. Встановлю державне регулювання цін на ліки і продукти – бо люди не повинні ходити в магазини і аптеки, як в музеї. Влада хоче змусити селян віддати землю за безцінь, щоб потім продати її транснаціональним корпораціям та зробити українців батраками. Але новим власникам не треба буде в селі ні корова, ні школа, ні дорога, ні лікарня – їх цікавлять лише швидкі прибутки від технічних культур, які тільки занапащать наш чорнозем. ... За комуналку українці будуть платити не більше 15% своїх доходів, а не 60-80%, як зараз. Я поверну престиж шахтарській праці, гірники не сидітимуть без роботи і зарплати. У мене люди не будуть мерзнути в холодній хаті – всіх «зігрію» справедливими тарифами на комуналку, дам субсидії, якщо в них буде потреба, та безкоштовно встановлю лічильники» [23]. При цьому Ляшко О. В., ще й іронізує з того, що «це все можна назвати «популізмом». Але в нашій країні все, що правильно кажеш – популізм. ... Але при цьому працювати, щоб українці жили по-людськи, не хоче ніхто. Крім мене і моєї залізної команди. А я такий: сказав – зробив!» [23].

Однак, на цей раз подібна тактику від Ляшка О. В. та його політичної сили не принесла їм бажаного. За результатами виборів Президента Ляшко отримав 5,48%, «Радикальна партія» 4,01%.

Перед виборчим циклом 2019 року, якщо певна частина виборців до того продемонструвала, що має попит на популістські політичні сили, не могло не з'явитись нових бажаючих цей попит задовільнити задля власних інтересів. Так у грудні 2018 року здійснив Володимир Олександрович Зеленський, а пізніше його партія «Слуга народу». Проголосивши про своє балотування у грудні 2018 року, Зеленський В. О. швидко став лідером передвиборчих симпатій значної кількості українців. Чимало політичних аналітиків, доводили, що це саме завдяки використанню популізму, ряд класичних ознак якого відобразився у його прокламаціях та тезах. Зокрема у наступних позиціях передвиборчої програми Зеленського В. О.: «Я розповім Вам про Україну своєї мрії. Україну, де стріляють лише салюти на весіллях та днях народження. ... Де немає оголошень «Робота в Польщі». А в Польщі є оголошення «Робота в Україні». Де лікарі та вчителі отримують реальну заробітну плату, а корупціонери — реальні строки. Де бабця отримує гідну пенсію, а не інфаркт від рахунку за комуналку. ... Це — Україна реальної та здійсненої мрії. Україна найближчого майбутнього. Хочу нагадати, що саме воля народу, висловлена на референдумі 1 грудня 1991 року, — народила Україну як державу. З того часу в нас не було референдумів, на яких народ вирішував би щось. ... Ми повинні вибороти мир для України. Перед гарантами Будапештського меморандуму і партнерами з ЄС ми ставитимемо питання підтримки України у прагненні завершити війну, повернути тимчасово окуповані території і змусити агресора відшкодувати завдані збитки. Здача національних інтересів і територій не може бути предметом перемовин. ... Нульова толерантність до корупції. Підозрюваний у корупції не вийде під заставу. Засуджений за корупцію отримає конфіскацію майна і довічну заборону обіймати державні посади. Викривач корупції

перебуватиме під захистом держави та отримуватиме матеріальне заохочення. Я сам не крав і нікому не дозволю!» [16].

На основі підтримки, здобутої в тому числі за допомогою такої стратегії Зеленський В. О. переміг й у першому, у другому виборів Президента 31 березня та 21 квітня 2019 року з результатами 30,24% і 73,22% відповідно. За цим на виборах до Верховної Ради 21 липня 2019 року з подібними гаслами свою кампанію провела і «Слуга народу». Заявами, наприклад, такими в межах їх політичної програми: «Україна потребує кардинальних змін. Це підтвердило голосування за Володимира Зеленського на президентських виборах 2019 року. Але стара політична система, система корупції та свавілля, не хоче й не здатна змінитися. Необхідна консолідація всіх гілок влади» [14]. Часто лунали гасла подібної конотації від Зеленського В. О. та його поплічників й на початку їх дій при владі. 5 червня 2019 року в інтерв'ю телеканалу «1+1» шостий Президент України, заявив, що вступ України у НАТО має бути вирішений за прямого волевиявлення народу. Конкретно ж, що: «курс в НАТО – це безпека країни і рівень нашої армії. Ми інформаційно повинні розповісти українцям, що таке НАТО і що це не так страшно. І коли всі українці будуть готові, ми обов'язково винесемо це питання на референдум, і Україна обов'язково буде в НАТО» [6]. Тим часом як на фоні цих заяв, які характеризувались зверненням лише до декількох цінностей, систематичних заяв про прихильність «Слуги народу» одному напрямку цінностей не робилось. А були лише окремі, не узгоджені та швидкоплинні заяви щодо цього. Так тоді представник Президента Зеленського В. О. у Верховній Раді, а нині перший заступник Голови Верховної Ради Стефанчук Р. О. 22 травня 2019 року проголосив, що ідеологія «Слуги народу» - лібертаріанство [3]. Пізніше 10 листопада 2019 року голова партії «Слуга народу» Корнієнко О. С. проголосив, що ідеологія партії змінюється на «щось середнє між лібералізмом і соціалізмом» [27]. А нещодавно у лютому 2021 року

він же заявив, що нині ідеологія «Слуги народу» дещо під назвою «радикальний центризм» [31].

Важливо також зазначити, що в часи найбільшого загострення кризових тенденцій суспільно-політичного устрою українців та боротьби за підтримку українців за їх ходом в Україні, типові гасла, які називають популістськими набувають найбільшої підтримки. Яскравим прикладом цього є передвиборча риторика більшості кандидатів на посаду Президента у 2014 році, наповнена подібними лозунгами. Риторика, в межах якої за результатами аналізу її представниками Бюро аналітики «ТЕКТУМ» [9] всі кандидати вимальовували самі себе та свою політичну силу представниками народу України. Набули значного поширення в межах цієї риторики згідно цього аналізу гасла такого напрямку як творення образу ворогів з політичних опонентів (32 %); намагання подати власну точку зору як позицію, висловлену від імені всього народу (24 %). А також широко надавалися такі обіцянки у даному руслі: «надання безкоштовного житла для малозабезпечених» (38 % кандидатів), «референдуму щодо вступу України в НАТО» (36 %) та «повернення в державну власність приватизованих підприємств» (36 %).

Висновки до розділу. Тож популізм нині має істотні поширення та підтримку в Україні. Представники «Слуги народу» -політичної сили, яку називають популістською, нині утримують повноту і законодавчої, і виконавчої влади в Україні. Також у парламенті присутня вже б скликання підряд фракція політичної сили, яку теж називають популістською – «Батьківщина». І не присутня, але була присутня минулого скликання та має помітну підтримку інша сила, яку маркують як популістську і яка відзначилась у даному напрямку – «Радикальна партія Ляшка». Також потрібно зазначити відповідні об'єктивні спільні риси цих партій, незалежні від політичних оцінок:

- Всі вони виникли чи почали діяти як популістські та отримали успіх у змаганні за підтримку виборців за розгортання в Україні кризових трендів в Україні, як криза фінансова криза 2007 року та криза трансформації держави після Революції Гідності й під час війни з Росією;
- Всі вони отримували найбільшого успіху в межах якщо не демократії, то розвитку політичного режиму країни до демократії. Так «Батьківщина» отримала найбільші успіхи, коли в Україні була недосконала демократія (до 2011 року) згідно з Індексом демократії. «Радикальна партія Ляшка», коли падіння Індексу демократії за режиму Януковича почало змінюватись на повільний, але підйом з його зламом у 2014 році. «Слуга народу» у 2019 році за продовження повільного, але підйому демократії. І тоді, коли їх опоненти, наскільки не виявляли небажання їх успіху, але не перекривали цей успіх недемократичними засобами.

РОЗДІЛ III. ПОРІВНЯННЯ ПРИКЛАДІВ ПОПУЛІЗМУ В УКРАЇНІ І КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД ЙОГО ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Тож, проведений аналізу широкої сукупності прикладів популізму з політичного життя 9 країн Європейського Союзу та України дає основу для їх порівняння та встановлення на цій базі загальних засад подальшого дослідження популізму в цілому. А саме встановлення максимально придатних для дослідження популізму визначення та методології зі сфери наявних у політичній науці. Подібне і розпочнемо з детального порівняльного аналізу наведених прикладів популізму. Які їх спільні риси можна встановити?

1. *Звернення до народу своєї країни як єдиного, хто має право визначати порядок влади в цій країні серед її представників.* Народом при цьому розуміється більшість населення країни за певною ознакою, зазвичай це або добродесне громадянство, або належність до певної етнічної чи/або культурної групи, або змішано. Здійснюється представниками усіх згаданих прикладів популізму. Між тим як народ як більшість населення за ознакою добродесного громадянства встановлюють представники «Акції незадоволених громадян», «Руху п'яти зірок», «Подemos», «СИРІЗА», «Списку Мар'яна Шареця», «Батьківщини», «Слуги народу». Тоді як такою більшістю за ознакою належності до певної етнічної чи/або культурної групи його мають на увазі представники партій «Фідес», «Право і справедливість», «Ліги півночі», «Датської народної партії». Змішано ж за обома ознаками називають народ такою більшістю представники «Австрійської партії свободи» та «Радикальної партії Ляшка».
2. *Звернення до народу своєї країни, як такого, що має право визначати порядок влади в цій країні без втручання зовнішніх гравців.* При цьому кооперація народів та їх представників на суперечних цьому засадах

вітається. Перше постулюється від усіх проаналізованих політичних рухів, що визначаються як популістські. Друге встигли проявити лише деякі, хоча це не суперечить позиції жодного з рухів. А саме проявили «ПіС» та «Датська народна партія» (а також згадані, але детально не аналізовані «Вокс», «Шведські демократи» та «Істинні фіни»), співпрацюючи в межах альянсу партій «Європейські консерватори та реформісти» у Європарламенті. «ПіС», «Фідес» та «АНГ», співпрацюючи між собою на міждержавному та міжпартійному рівнях у протиборстві з керівництвом ЄС в цілому з міграційних та гендерних питань [19], [20]. «СИРІЗА» та «Подemos», співпрацювавши на виборчих кампаніях 2015 року у своїх країнах.

3. *Зображення суспільства як розділеного між добрим, правим народом як основою розвитку країни та злою, свавільною елітою як джерелом занепаду країни. Наявне у позиціях усіх виявів популізму, окрім чітко вираженого у представників «Списку Мар'яна Шарця».*
4. *Отримання поширення та підтримки у суспільстві за: а) наявності кризових трендів у цьому суспільстві, які нездатні вирішити традиційно привладні сили; б) його політичного режиму як сучасної демократії. В Угорщині, Польщі та Італії, не дивлячись на деякі проблемні з демократією тенденції, політичні режими залишаються демократичними. В Україні ж режим за максимального поширення популізму або був демократичним, або істотно наближався до такого.*

Між тим, відмінними рисами зазначених політичних партій є:

1. *Звернення до співвітчизників з позицій, властивих популізму, разом зі зверненням з позицій, притаманних іншим ідеологіям, суцільно різним. Зокрема з позицій, притаманних консерватизму від таких партій як: «Фідес», «ПіС», «Ліга Півночі», «Австрійська партія свободи», «Датська народна*

партія». З позицій, близьких до позицій лівих ідеологій, як соціал-демократії чи різних нових лівих ідеологій партіями «СИРІЗА», «Подemos», «Батьківщина» в минулому «Слуга народу». З позицій властивих лібертаріанству, у минулому «Австрійська партія свободи», «Датська народна партія», у минулому «Слуга народу». І навіть звернення з позицій, які повністю нейтральні щодо притаманності всім ідеологіям або змішані між ними «АНГ», «Списку Мар'яна Шарця», «Радикальної партії Ляшка» та «Слуги народу» зараз.

2. *Заклик до співвітчизників з позицій, виразно підкріплених авторитетом певної особи чи деперсоніфікованим.* За цим критерієм згадані партії діють абсолютно по-різному. Так першим шляхом ідуть «Фідес» (щодо Орбана В.), «АНГ» (щодо Бабіша А.), «Ліга Півночі» (щодо Сальвіні М.), «Подemos» (щодо Іглесіаса П.), «СИРІЗА» (щодо Ципраса А.), «Список Мар'яна Шарця» (щодо Шарця М.), «Батьківщина» (щодо Тимошенко Ю.), «Радикальна партія Ляшка» (щодо Ляшка О.) та «Слуга народу» (щодо Зеленського О.). Однак, і другого шляху притримується чимало зазначених партій. А саме «ПіС», «Рух п'яти зірок» (де Грілло Б. цілеспрямовано усувався з формалізованих керівних посад), «Австрійська партія свободи» та «Датська народна партія».

Тож які оптимально придатні на цій порівняльній основі можна встановити визначення та методологію з простору політології для розгляду популізму в цілому? Для цього необхідно стисло оглянути цей простір. Так група спеціалістів з напрямку у створеному ними найбільшому академічному довіднику щодо популізму - Оксфордському довіднику популізму 2017 року, виділяє наступні позиції щодо встановлення цих визначення та методології. А саме:

Ідеологічну. Прихильники: Мудде К., Кальтвассер К. Р., Гайно А. Й.

Тут популізм визначається як політична ідеологія, а методологія для дослідження його прикладів підбирається відповідно до цього. Найбільш систематичні розробники цих позицій бельгійські політологи Мудде К. та Кальвассер К. Р. дають наступне визначення популізму в цих межах. А саме популізму як «тонкоцентричної ідеології, системи переконань обмеженого діапазону, що не тільки зображує суспільство як розділене між "чистими людьми" проти "корумпованою елітою", але також стверджує, що політика полягає у повазі народного суверенітету будь-якою ціною» [46, с. 3]. Однак, в цілому підтверджується політичною практикою та в теорії розуміється, що ідеологія це сукупність узгоджених політичних позицій щодо усіх сфер суспільства. Однак, як продемонстрував практичний аналіз популізму, його прихильники стоять лише на 3 спільних позиціях, тоді як всі інші у них максимально різні та притаманні різним ідеологіям. Пояснюючи цю особливість популізму, Мудде К. і Кальвассер К. Р. підкреслюють, що «популізм відрізняється від класичних ідеологій, таких як фашизм та лібералізм, оскільки він має обмежений програмний розмах» [46, с. 3]. Це і є сутністю тонкоцентричності популізму, всі прояви якого тонко з'єднані лише трьома спільними позиціями, а в інших стоять в центрі позицій інших ідеологій та варіюються між ними. І в залежності від того, куди конкретні представники популізму більше варіюються, серед них виділяють більш схильних до правих ідеологічних позицій, правопопулістів, як «Фідес», «ПіС», «Ліга Півночі», «Австрійська партія свободи», «Датська народна партія». Та більш схильних до лівих позицій, якими серед вказаних є «Рух пяти зірок», «Подemos» та «СИРІЗА». Як особливості такого виділення підкреслював видатний дослідник популізму Джудіс Дж., його здійснюють: «розмежувавши лівих популістів на кшталт Іглесіаса з «Подemos» та правих популістів на кшталт Трампа і Ле Пен. Ліві популісти борються за народ проти еліти чи істеблішменту. Це вертикальна політика низів і середнього прошарку, які об'єдналися проти верхівки. Праві

популісти борються за народ проти еліти, яку вони звинувачують у потуранні третій стороні, наприклад іммігрантам чи ісламістам. Лівий популізм двоелементний. Правий популізм трьохелементний» [5, с. 16]

Неможливо не згадати і практичний аналіз популізму на основі даних позицій та виробленням методології такого. А саме аналіз від шведського політичного науковця Гайно А. Й. 2017 року. Аналіз прикладів популізму у 28 країнах ЄС на 2017 рік, а також в Ісландії, Норвегії, Сербії, Чорногорії та Швейцарії. З встановленням Індексу авторитарного популізму в наслідку аналізу за врахування двох індикаторів: кількості місць в парламенті країни або його палаті, що обирається за можливості участі представників партій у цьому процесі, та участі в здійсненні виконавчої влади представників популістських партій. Популістськими ж Гайно А. Й. встановив партії, які дотримуються ідеології популізму згідно вище вказаних позицій. Як зазначив сам дослідник, в якості популістських «ми охоплюємо лише партії, де популізм сам по собі став ідеологічним надбанням. Цю інтелектуальну традицію можна впізнати в протистоянні розподілу владних повноважень; ідеї однорідного народу зі спільними інтересами; невпинних нападах на «еліту» [39, с. 2]. Детально ж популістські партії за ідеологічною ознакою Гайно А. Й. розподілив за такими критеріями на [39, с. 3]:

	Демократичні	Антидемократичні
Ліберальні	Антикорупційні	-
Анти-ліберальні	Авторитарно-популістські	Ліво-екстермістські та право-екстермістські

Політико-стратегічну. Прихильник: Вейланд К.

Прихильник цієї позиції щодо визначення популізму та методології його дослідження Вейланд К. дає власне наступне визначення популізму як: «політичної стратегії, що використовується харизматичним лідером, який

прагне керувати на основі прямої та безмежної підтримки своїх послідовників» [52].

Соціокультурна. Представники: Остігуй П.

Згідно позицій представника цієї концепції чилійського політолога Остігуя П. популізм є «фольклорним стилем політики, який використовують лідери, які поводяться неналежно та порушують табу з метою встановлення зв'язку з (певними сегментами) електорату» [47].

Комунікаційну. Прихильники: Казін М., Ханнан Д., Рудейн М., Пауелс Т., Терещенко Д.

З відповідних позицій визначення популізму та методології його дослідження популізм розкривається так. А саме, як зазначав їх прихильник, американський політичний дослідник Казін М., популізм: «це мова, й ті, хто вдаються до неї, уявляють звичайних людей як величну групу, не обмежену вузькими рамками класу, вважають своїх опонентів з-поміж еліти корисливими; прагнуть збурити перших проти других» [42]. Відповідно з таких позицій популізм окреслюється як засіб здійснення комунікації політиком, тобто політичної комунікації. Засіб, який доносить ті самі повідомлення, що лежать в основі популізму, визначеного як ідеології. Але вони тепер не є самоціллю для популіста, а лише засобом його комунікації з прихильниками, виборцями, в які він може ідейно і не вірити. Проводиться ж і стає можливою така комунікації за допомогою сучасних технологічних засобів комунікації та обміну інформацією.

Погляд на популізм з позицій його як мови уможлиблює його аналіз як тексту та на основі методології стандартного аналізу тексту. Тобто, як зазначають англійські політичні науковці Рудейн М. та Пауелс Т., це уможлиблює дослідити популізм методами «1) класичного контент-аналізу із кодувальною книжкою та командою ретельних кодувальників і 2) комп'ютерного контент-аналізу із використанням спеціального програмного забезпечення» [49]. Тобто, конкретно вияви популізму в окремих гаслах

політиків та політичних партій та словах, на які вони розподіляються. Така методологія видається доволі доступною для аналізу популізму, не дивлячись навіть до підхід до його визначення. Як підкреслює переваги цієї позиції український політичний аналітик Терещенко Д.: «фокус дослідницької уваги переміщується з «природи» популізму та популістських переконань на способи інструменталізації популістської риторики для електоральної мобілізації. Тобто незалежно від того, чи є і чи можна назвати популізм «тонкою» ідеологією, під час текстуального аналізу дослідники мають справу скоріше із популістським фреймом – чимось більш питомим для тексту» [29]. Сам Терещенко Д., аби довести такі переваги, на базі попередніх напрацювань з теми від Рудейна М., Пауелса Т. та інших дослідників розробляє власну методологію дослідження популізму як політичної мови. Методологію аналізу тексту будь-яких гасел будь-яких політичних гравців на те, чи забарвлені вони популізмом. Тексту, яким в межах цієї методології розпізнається: «весь масив політичних текстів – маніфести, публічні заяви, інформація з офіційних веб-сторінок, дописи в соціальних мережах, інтерв'ю, політична реклама, виступи політиків на телебаченні, під час мітингів, публічних зустрічей та демонстрацій» [28]. Аналіз тексту український політичний дослідник пропонує здійснити за такими індикаторами, як наявність чи відсутність у тексті підкреслення:

- «цілісності та однорідності «народу», сприйняття його як єдиного актора з легко ідентифікованою волею та інтересами;
- цілісності та однорідності «еліт», визнання єдності їхніх інтересів;
- звеличення моральної (чи будь-якої іншої) вищості «народу»;
- засудження (у першу чергу моральної) нищості «еліт»;
- антагонізму між «народом» та «елітами», принципового протистояння між ними, часто поданого як «пригноблення» народу елітами;
- ствердження ідеї народного суверенітету і зверхності «народної волі»;

- відчуття критичного, зламного, поворотного моменту: вибору, дії, що мають відбутися» [48].

І за аналізом вже усіх цих позицій щодо визначення популізму та методології його дослідження необхідно зазначити наступне щодо кожної з них. А саме, що недоліки застосування політико-стратегічної, соціокультурної та комунікаційної позицій перевищують переваги. Адже застосування будь-якої з них призводить до визначення популізму як чогось вкрай суспільно розмитого, що важко навіть окреслити, не те що дослідити, навіть з усієї доступності, що відкривають дані підходи. Адже за прийняттям політиком стратегічного підходу популізмом встановлюються безмежжя політичних рухів, об'єднаних навколо харизми якого політичного лідера від рухів диктаторів часів давньої Римської Республіки. Безмежжя популістських рухів, актуальність яких була незрозуміло чого тоді піднята лише з ХІХ століття, якщо існувала завжди. ХІХ столітті, як часі офіційного закріплення основними типових популістських гасел деякими політичними діячами та рухами та початку їх дослідження. Влучно виділяє таку слабкість цієї позиції для аналізу популізму Джудіс Дж., підкреслюючи вже зазначені у цьому дослідженні факти напрямку. Виділяє, стверджуючи: «сьогоднішні популістські рухи в Західній Європі відкрито функціонують у межах демократичної виборчої системи. Вони здобувають владу і втрачають її, як звичайні партії. ... Хоча деякі партії мають харизматичних лідерів, вони не прагнуть зробити їх уособленням волі держави, а просто хочуть, щоб їх обрали. Беппе Грілло навіть сам не брав участі у виборах, а Данська народна партія, яка раніше не мала зв'язків із фашизмом, змінила своє найвище керівництво у спосіб, яким скористалась би звичайна партія» [5, с. 164]. А також як цю ж позицію ґрунтовно доводять Мудде К. з Кальтвассер К. Р.: «політико-стратегічний підхід робить занадто великий акцент на лідера, а отже, сліпий до

існування популістських сил, які не покладаються на харизматичних діячів (наприклад, як американських популістів та новітньої Чайної партії)» [46, с. 6].

Представники соціокультурної позиції абсолютизують таку ознаку будь-якого політичного явища, а не тільки популізму, як пов'язаність з особливостями культури певного політичного середовища. Всі політики та політичні рухи певного типу не можуть для свого успіху у такому середовищі не звертати увагу на складові його культури, традицій та фольклору, цілеспрямовано порушуючи чи підтримуючи їх з власним розрахунком на перемогу. Але якщо ставити це у фокус будь-якої класифікації політичних явищ, неможливо буде добитися жодної загальності їх аналізу. Треба буде розбивати ряд кожних політичних та популізму в тому числі на окремі специфічні види, обумовлені культурою кожної країни, які порівняти не можна. А це не залишить ніякого простору для порівняння, зібрання широкого масиву даних та дослідження, а отже нічого науково. Тобто, безумовно на культурні та фольклорні особливості середовища певного політичного явища потрібно звертати увагу за його дослідження, але не потрібно їх абсолютизувати, як це пропонується згідно соціокультурного підходу, бо це підірве саме дослідження.

Нарешті за застосуванням зазначеної комунікаційної позиції, приходимо до наступного. А саме, як чітко підкреслював дослідник Гайно А. Й., що: «всі політичні партії певною мірою використовують популістську риторіку. ... У повсякденному вживанні "популізм" майже завжди має на увазі не менш захоплюючі практики політики: вульгарна риторика, слабкі або неіснуючі претензії на політичну послідовність, опортунізм. Жодна з них не є унікальною для партій, які ми вважаємо популістськими. Навпаки, популізм як комунікативний метод існує в усіх партіях» [39, с. 2, 5]. Або як це не менш влучно здійснили Мудде К. та Кальтвассер К. Р.: «схильність поєднувати такі явища, як демагогія чи опортунізм, з популізмом, призводить до того, що останній визначається таким чином, що майже всі політичні суб'єкти, особливо

в періоди передвиборної кампанії, можуть бути позначені як популістські. Отже, пропонуючи таку широку концепцію популізму, цей підхід розвиває більше загальноприйняте слово, ніж аналітичне поняття, яке має дискримінаційну силу для проведення порівняльних досліджень» [45, с. 2, 5]. Тобто, хоча за прийняттям комунікаційної позиції методологію для дослідження популізму легко встановити, однак незрозуміло, що досліджувати за її допомогою. Адже популізм як неспецифічний засіб політичної комунікації на основі її сучасних технологій може використати будь-яка політична сила. В тому числі й ряд опонентів популізму, які не мають до асоціації з ним жодного відношення. Варто згадати факти з Розділу II, як це відбувалось на виборах Президента України 2010 року, і подібне, до речі, проявлялось і на виборах 2019 року. Влучно підкреслив приклад такого й американський політичний дослідник Ханнан Д. А саме він детально виокремив, як на виборах Президента Франції 2017 року Макрон Е. без асоціацій себе з популізмом скористався типовими комунікаційними засобами популістів: «Ті, хто хвалив Макрона як антидот популізму, неправильно зрозуміли його. Центрист також може виступати ватажком натовпу з примітивними гаслами. Розглянемо критерії, які приписують популізму. Обіцянка вийти за рамки старої партійної системи? Є. Проголошення себе ні лівим, ні правим? Є. Проголошення себе новим, чистим політиком, кандидатом? Є. Фокусування на лідерів більше, ніж на партії? Ще й як є: партія Макрона була названа En Marche заради ініціалів свого лідера» [38]. Однак, тоді знову розминається значення популізму, бо неясно, чому, як популізм така політично звична річ, щодо зростання його популярності так б'ють на сполох його опоненти? Всі ці факти приходиться лише не враховувати за прийняттям комунікаційної позиції. А не врахування фактів – шлях протилежний науці та аналізу з її позицій. Тож, за відкидання усіх інших позицій максимально придатною для дослідження популізму є ідеологічна позиція його визначення та методології зі сфери наявних у політичній науці.

Саме вона найбільш відповідає ознакам діяльності рухів та політиків, яких найбільше маркують як популістські, встановлених на початку розділу за їх детального емпіричного аналізу. Так, дана позиція менш доступно відкриває методологію для дослідження прикладів популізму на практиці, ніж усі інші. Це показує дослідження Гайно А. Й., яке перед аналізом політичного життя різних країн на Індекс прояву в ньому активності популістськими партіями містить масштабну частину визначення, які ж ці партії є. Однак, зате методологію дослідження популізму з даної позиції можливо легше застосовувати після проведення такого попереднього етапу. Адже декілька партій з чітко вираженою специфічною ідеологією популізму після їх відбору значно легше дослідити, ніж безліч проявів популізму як загально поширених мови, харизматичного лідерства чи культурних особливостей, хоч і без попереднього етапу.

Висновки до розділу. В результаті порівняльного аналізу усіх попередньо зазначених прикладів популізму стає можливим встановити, що рисами, притаманним їм усім є:

1. Звернення до народу своєї країни як єдиного, хто має право визначати порядок влади в цій країні серед її представників;
2. Звернення до народу своєї країни, як такого, що має право визначати порядок влади в цій країні без втручання зовнішніх гравців;
3. Зображення суспільства як розділеного між добрим, правим народом як основою розвитку країни та злого, свавільною елітою як джерелом занепаду країни;
4. Отримання поширення та підтримки у суспільстві за: а) наявності кризових трендів у цьому суспільстві, які нездатні вирішити традиційно привладні сили; б) сучасної демократії як його політичного режиму.

Тоді, як рисами, у яких вони відрізняються:

1. Звернення до співвітчизників з позицій, властивих популізму, разом зі зверненням з позицій, притаманних іншим ідеологіям, суцільно різним;
2. Заклик до співвітчизників з позицій, виразно підкріплених авторитетом певної персони чи деперсоніфікованим.

А також встановлено, що найбільш оптимальною позицією з меж політичною науки для визначення популізму та методології його дослідження серед таких 4 основних: ідеологічної, політико-стратегічної, соціокультурної та комунікаційної на основі рис популізму вище є ідеологічна.

ВИСНОВКИ

За ходом даного дослідження було здійснено масштаб порівняльний аналіз прикладів популізму. А саме за таким ходом в межах Розділу I було встановлено, що зараз популізм значно поширений у 14 з 27 країнах Європейського Союзу з істотною підтримкою населення там. Детально ж було проаналізовано 7 прикладів популізму у країнах, де його представники найбільш впливові у політичному житті, а саме напряду чи опосередковано є чи були при владі. А конкретно такими стали наступні країни на прикладах таких їх найвпливовіших популістських партій: «Фідес» в Угорщині, «Право і справедливість» в Польщі, «Акція незадоволених громадян» Чехії, «Ліга Півночі» та «Рух п'яти зірок» в Італії, «Подemos» в Іспанії, «СИРІЗА» в Греції, «Австрійська партія свободи» в Австрії, «Список Мар'яна Шарця» в Словенії та «Данська народна партія» Данії.

В межах розділу II було виявлено, що за популізмом нині й істотні поширення та підтримка і в Україні. І були детально проаналізовані найбільш впливові політичні сили, які в Україні зараз ґрунтовно визначають як популістські. А саме привладна «Слуга народу», «Батьківщина» та «Радикальна партія Ляшка».

За розгортанням розділу III було спочатку здійснено повномасштабний порівняльний аналіз усіх вказаних прикладів популізму. І в результаті встановлено, що вони мають спільні та відмінні риси. А саме рисами, спільно властивими притаманним їм усім встановлюються:

1. Звернення до народу своєї країни як єдиного, хто має право визначати порядок влади в цій країні серед її представників;
2. Звернення до народу своєї країни, як такого, що має право визначати порядок влади в цій країні без втручання зовнішніх гравців;

3. Зображення суспільства як розділеного між добрим, правим народом та злою, свавільною елітою;
4. Отримання поширення та підтримки у суспільстві за: а) наявності кризових трендів у цьому суспільстві, які нездатні вирішити традиційно привладні сили; б) сучасної демократії як його політичного режиму.

Тоді, як рисами, відмінними для більшості з них є:

1. Звернення до співвітчизників з позицій, властивих популізму, разом зі зверненням з позицій, притаманних іншим ідеологіям, суцільно різним;
2. Заклик до співвітчизників з позицій, виразно підкріплених авторитетом певної персони чи деперсоніфікованим.

А за тим на основі отриманих даних встановлено найбільш придатні для дослідження популізму в цілому визначення та методологічний апарат. А саме встановлено, що такими є визначення та апарат згідно ідеологічної позиції до цього з політичної науки. Позиції, згідно якої визначення популізму постає таким чином. Ідеологія, яка складається лише з 3 сталих цінностей: зображення народу своєї країни як 1) єдиного, хто має право визначати порядок влади в цій країні серед її представників та 2) як такого, що має право визначати порядок влади в цій країні без втручання зовнішніх гравців, а також 3) суспільства як розділеного між добрим, правим народом та злою, свавільною елітою, тоді як усі інші цінності варіюються в залежності від комбінації кожного вияву популізму з іншими ідеологіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батьківщина. Передвиборна програма. URL: <https://ba.org.ua/programm/> (дата звернення 06.05.2021)
2. Бурдяк В. Популізм – складова діяльності українських політичних партій. *Україна-Європа-Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2012. № 10. С. 130–138.
3. В основі ідеології "Слуги народу" лежить лібертаріанство. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/588839.html> (дата звернення 06.05.2021)
4. Гройсман назвав Тимошенко мамою корупції та популізму, яка 20 років рветься до влади. *Еспресо*. URL: https://espresso.tv/news/2017/02/14/groysman_nazvav_tymoshenko_mamoyu_korupciyi_ta_populizmu_yaka_20_rokiv_rvetsya_do_vlady (дата звернення)
5. Джудіс Б. Дж. Великий вибух популізму. Харків: Клуб сімейного дозвілля. 2017. 190 С.
6. Зеленський: НАТО – це не так страшно. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-nato/29982298.html> (дата звернення 06.05.2021)
7. Зілгалов В. Авантюризм головних кандидатів проявиться на нинішніх виборах в Україні у всій красі (світова преса). *Радіо Свобода*. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1930685.html> (дата звернення 06.05.2021)
8. Качинский Я. Портрет Посткоммунизма. *Новая Польша*, № 11 (80), 2006. С. 10-17.
9. Круглий стіл на тему: «Популізм на парламентських виборах-2014: форми, ефекти, загрози». – URL: <http://www.tectum.org.ua/круглий-стіл-на-тему-популізм-на-парл/> (дата звернення 06.05.2021)

10. Ляшко Олег Валерійович. Кандидат на пост Президента України. URL: <https://cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp005pt021f01=123pt001f01=702.html> ((дата звернення 06.05.2021))
11. На виборах в Греції перемогла ліворадикальна "Сиріза" URL: https://www.bbc.com/russian/international/2015/01/150125_greece_elections_exit_s (дата звернення 04.05.2021)
12. Передвиборна програма кандидата на пост Президента України, Тимошенко Юлія Володимирівна. URL: <https://cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP009206f.html?PT021F01=21&PT001F01=700> (дата звернення 06.05.2021)
13. Передвиборна програма кандидата у Президенти України Юлії Тимошенко. 2014. URL: <https://batkivshchyna.te.ua/передвиборна-програма-кандидата-у-пр/> (дата звернення 06.05.2021)
14. Передвиборна програма партії «Слуга Народу» URL: <https://sluga-narodu.com/program/> (дата звернення 06.05.2021)
15. Передвиборна програма Юлії Тимошенко. 2019. URL: https://rus.lb.ua/news/2019/02/11/419453_peredviborna_programa_yulii.html (дата звернення 06.05.2021)
16. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://program.ze2019.com> (дата звернення 06.05.2021)
17. Політична партія «Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"». 2014. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp502pt001f01=910pf7171=149.html> (дата звернення 06.05.2021)
18. Політична партія «Радикальна партія Олега Ляшка». 2019. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp502pf7171=352pt001f01=919.html> (дата звернення 06.05.2021)
19. Польща і Угорщина домоглися вилучення фрази "гендерна рівність" з рішення лідерів ЄС – Reuters. *Європейська правда*. URL:

- <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/05/7/7122917/> (дата звернення 05.05.2021)
20. Польща, Угорщина і Чехія порушили право ЄС щодо розподілу біженців. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/polshcha-uhorshchyna-i-chekhiiia-porushyly-pravo-yes-shchodo-rozpodilu-bizhentsiv/a-52989967> (дата звернення 05.05.2021)
21. Популізм в українській політиці. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2126311.html> (дата звернення:)
22. Програма Виборчого блоку політичних партій “Блок Юлії Тимошенко”. Голос України. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/povni_text/program_timoshenko.html (дата звернення 06.05.2021)
23. Програма кандидата в Президенти України Олега Ляшка. URL: <http://liashko.ua/program> (дата звернення 06.05.2021)
24. Програма РПЛ. Вибори у Раду, 2014. URL: cvk.gov.ua/pls/vnd2014 (дата звернення 06.05.2021)
25. Прохоров М. Мистер Твистер, прем'єр-міністр. Радио Свобода. URL: <https://www.svoboda.org/a/25130609.html> (access date 05.05.2021)
26. Радикальна Партія Олега Ляшка. 2012. URL: <https://www.cvkc.gov.ua/pls/vnd2012/wp502pf7171=114pt001f01=900.html> (дата звернення 06.05.2021)
27. "Слуга народу" змінить ідеологію на щось між ліберальною та соціалістичною. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/11/10/7231552/> (дата звернення 06.05.2021)
28. Терещенко Д. Методологія дослідження популізму. Школа політичної аналітики НаУКМА. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/doslidzhennya-populizmu/> (дата звернення 07.05.2021)

- 29.Терещенко Д. Поєднати непоєднуване: визначення популізму. Школа політичної аналітики НаУКМА. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/populism-definition/> (дата звернення 07.05.2021)
- 30.Тимошенко Юлія Володимирівна. Фігуранти антикорупційних розслідувань. Чесно. URL: <https://far.chesno.org/person/1503/> (дата звернення 06.05.2021)
31. Швець Л. Ідеологія пшику. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/12/kolonka/leonyd-shvets/polityka/ideolohiya-pshyku.-kolonka-leonida-shvecya> (дата звернення 06.05.2021)
- 32.Ярош О. Політичний популізм: теорія і практика передвиборного «флірту». *Контекст*. 2002. № 2. С. 21–25.
- 33.Barometre d'intentions de vote pour l'élection présidentielle de 2022 – vague 1. *Harris Interactive*. URL: https://harris-interactive.fr/opinion_polls/barometre-dintentions-de-vote-pour-lelection-presidentielle-de-2022-vague-1/ (access date 05.05.2021)
- 34.Beppe Grillo Quotes. URL: <https://www.brainyquote.com/authors/beppe-grillo-quotes> (access date 05.05.2021)
- 35.Errejon I. Que es Podemos. *Le Monde Diplomatique*. URL: <https://mondiplo.com/que-es-podemos> (access date 05.05.2021)
- 36.Full text of Viktor Orbán's speech at Băile Tușnad (Tusnádfürdő) of 26 July 2014. URL: <https://budapestbeacon.com/full-text-of-viktor-orbans-speech-at-baile-tusnad-tusnadfurdo-of-26-july-2014/> (access date 05.05.2021)
- 37.Goffman, E. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press, 1974. 577 p.
- 38.Hannan D. How Macron became the populist without popularity. URL: <https://www.washingtonexaminer.com/opinion/dan-hannan-how-macron-became-the-populist-without-popularity> (access date 05.05.2021)
- 39.Heino A. J. *Authoritarian populist index*. Stockholm: Timbro, 2017. 21 p.

40. Iglesias P. Understanding Podemos. *New Left Review*. URL:
<https://newleftreview.org/issues/ii93/articles/pablo-iglesias-understanding-podemos> (access date 05.05.2021)
41. Ionescu G. Populism: Its Meaning and National Characteristics *Technology and Culture*, № 2, Vol. 11. P. 327–329. 1970.
42. Kazin M. *The Populist Persuasion: An American History*. Cornell: Cornell University Press, 1998. 408 p.
43. Laclau E., Mouffe C. *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Verso. 1985.
44. List of Marjan Šarec. Clovek. Skupnost. Drzava. URL:
<https://www.strankalms.si/o-stranki/program-nacrt-dela/> (access date 05.05.2021)
45. Mudde C. Kaltwasser C. R. *Populism and (Liberal) Democracy: A Framework for Analysis*. Cambridge University Press, 2012. p. 1-26.
46. Mudde C. Kaltwasser C. R. Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies*. 2018. Vol. 51(13), pp. 1667–1693
47. Ostiguy P. Populism: A socio-cultural approach. *The Oxford handbook of populism* / Kaltwasser C. R., Taggart P. A., Espejo P. O., Ostiguy P. Oxford, UK: Oxford University Press, 2017. pp. 73-97.
48. Party Programme of the Freedom Party of Austria. URL:
<https://www.fpo.e.at/themen/parteiprogramm/parteiprogramm-englisch/> (access date 05.05.2021)
49. Rooduijn, M. and Pauwels, T. Measuring Populism: Comparing Two Methods of Content Analysis. *West European Politics*. 2011. № 6. Vol. 34. pp. 1272–1283.
50. Seongcheol K. Between illiberalism and hyper-neoliberalism: competing populist discourses in the Czech Republic. URL:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23745118.2020.1709368> (access date 05.05.2021)

51. Snemovni volebni model. Duben 2021. URL: https://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2021/05/Volby_2021_04.pdf (access date 05.05.2021)
52. Weyland K. Populism: A political-strategic approach. The Oxford handbook of populism / Kaltwasser C. R., Taggart P. A., Espejo P. O., Ostiguy P. Oxford, UK: Oxford University Press, 2017. pp. 48-72.